

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНОЇ СТРУКТУРИ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПАРТНЕРСЬКИМИ СТОСУНКАМИ	12
1.1. Психологічні причини вибору партнера жінками, що зростали без батька.....	16
1.2. Критерії задоволеності партнерськими стосунками.....	20
1.3. Вплив історичних та соціо-культурних чинників низької залученості батька на формування родинних ролей.....	23
Висновки до розділу I	29
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПАРТНЕРСЬКИМИ СТОСУНКАМИ У ЖІНОК, ЩО ВИРОСЛИ БЕЗ БАТЬКА	32
2.1. Організація та методи дослідження.....	32
2.1.1 Характеристика вибірки.....	33
2.1.2 Опис методик дослідження.....	37
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	40
Висновки до розділу II	69
РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДТРИМКИ ЖІНОК ІЗ ДОСВІДОМ ВІДСУТНОСТІ БАТЬКА В КОНТЕКСТІ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	71

3.1. Важливість повернення символічної ролі батька в соціокультурний контекст.....	71
3.2. Психологічна підтримка жінок із досвідом емоційної чи фізичної відсутності батька.....	82
Висновки до розділу III.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	93

АНОТАЦІЯ. Дослідження присвячене аналізу взаємозв'язку між задоволеністю партнерськими стосунками та відсутністю батька у жінок. Основна увага приділяється вивченню впливу відсутності батька на емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти, що формують якість та задоволеність партнерськими стосунками у дорослому віці. Дизайн дослідження передбачає використання методів, що дозволяють всебічно оцінити взаємозв'язок між фактором відсутності батька та рівнем задоволеності стосунками. Робота надає нові емпіричні дані щодо взаємозв'язку між психологічними характеристиками жінок і якістю їхніх партнерських стосунків. Хоч результати проведеного аналізу та встановлення розбіжності між показниками говорять про те, що розуміння відсутності рідного батька в родині залишає слід у сприйнятті особистого досвіду, але гіпотеза, що була висунута, що жінки, які вирости без батька, можуть мати нижчий рівень задоволеності партнерськими стосунками не підтверджується.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: задоволеність партнерськими стосунками у жінок, вплив відсутності батька, якість життя жінок, взаємовідносини батька і доньки.

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. Сім'я та сімейні відносини мають вирішальну роль у розвитку особистості кожної людини. Дослідження впливу відсутності батька є наразі актуальним для нашого суспільства, бо російсько-українська війна має глибокий вплив на дітей, які зазнали втрати батька або тимчасової розлуки через те, що батько перебуває на фронті. За даними, які озвучила перша заступниця міністра економіки Тетяна Бережна, очікується, що понад 1 700 000 людей матимуть бойовий досвід внаслідок війни, а загальна кількість людей у сім'ях військових, ветеранів та полеглих воїнів складатиме понад 10% населення України (щонайменше 3 мільйони осіб). Втрата батька в сім'ї може призводити до важких психологічних наслідків для дитини, таких як емоційна травма, почуття самотності, тривога, порушення відчуття безпеки та впевненості в майбутньому. Відсутність батька через його службу на фронті також впливає на дитину, викликаючи почуття постійного стресу, тривоги за батькове життя, а також може призводити до нестачі емоційної та психологічної підтримки, яку зазвичай забезпечує батько. У таких випадках діти часто стикаються зі складнощами у розвитку емоційної стійкості, соціальних навичок і впевненості у собі. Відсутність батька на фронті також може призводити до почуття розірваності сімейних зв'язків, може мати довготривалі наслідки для формування самооцінки, моделі стосунків та відчуття емоційної нестабільності або дефіцит довіри у партнерських стосунках. В умовах сучасних соціальних трансформацій, спричинених військовими конфліктами, особливої уваги потребує психологічний стан родин ветеранів. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №512 від 22.08.2024, держава визначає підтримку ветеранів та їхніх сімей як пріоритетний напрям соціальної політики, однак, незважаючи на

наявність загальних програм підтримки, питання психологічної допомоги жінкам, які втратили чоловіків або виховують дітей без батька, залишається недостатньо дослідженим та потребує окремої уваги. Оскільки жінки, які втратили чоловіка, або виховують дітей без батька внаслідок війни, є однією з основних цільових груп державної підтримки, дослідження психологічних наслідків батьківської відсутності має не лише наукову, але й суспільно-практичну вагу.

Донедавна більшість дослідників вивчали вплив сім'ї на становлення особистості дитини, не враховуючи стать дитини. Були проведені значні дослідження впливу відсутності батьків на дітей загалом, але набагато менше досліджень стосовно саме дівчаток, а стать дитини є однією з основних умов, що впливають на специфіку індивідуального розвитку.

Результати цього дослідження можуть призвести до позитивних соціальних змін, допомагаючи психологам, медичним працівникам досягти покращення уявлення про труднощі та боротьбу дорослих дочок із відсутніми батьками в процесах прийняття рішень, мотивацією в виборі, якості та задоволеності партнерськими стосунками в дорослому житті. Це дослідження матиме науково-практичне значення, оскільки заповнює прогалину в сучасних психологічних дослідженнях щодо впливу родинних структур на якість партнерських стосунків. Зокрема, воно сприятиме розробці нових підходів у сімейній психології та психотерапії для покращення якості життя жінок, які мають досвід життя без батька.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Зазначимо внесок відомих психологів і вчених, що досліджували вплив відсутності батька на здатність формувати стосунки у дорослому житті. Джудіт Волкер – відома американська психологиня, яка займалася дослідженням

наслідків розлучення на розвиток дітей, зокрема дочок, вона вивчала, як відсутність батька через розлучення впливає на їхню здатність формувати стосунки у дорослому житті. Едвард Крастінс – дослідник у сфері психоаналізу, вивчав, як відсутність батька впливає на сексуальну ідентичність і емоційний розвиток жінок, а також їхні стосунки в дорослому віці. Діана Баумрінд – відома за свою типологію стилів батьківства, також торкалася питань, пов'язаних з наслідками для дітей (зокрема доньок), які виростають без одного з батьків, і як це впливає на їхні соціальні та партнерські стосунки. Сара Макленан – досліджувала наслідки відсутності батька в родині, зосереджуючи увагу на тому, як це впливає на добробут і соціальні зв'язки дівчат у майбутньому, включаючи партнерські стосунки.

На тему взаємовідносин доньки та батька в Україні виділимо декілька вчених і дослідників, зокрема в галузі психології, соціології та педагогіки. Паніна Н. працювала над проблемами психосоціальної адаптації жінок і впливу родинних умов на їхнє психічне здоров'я та розвиток, Головіна О. розглядала різні аспекти родинної динаміки, включаючи відсутність батька та її вплив на емоційний і соціальний розвиток жінок, а також на їхні стосунки у дорослому житті, Киричук С. – українська психологиня, яка вивчає проблеми родинної психології, зокрема вплив батьківських стосунків на формування ідентичності та самооцінки дітей, які виростили без одного з батьків, і їхню здатність формувати задовільні партнерські стосунки, Зверева І. – українська дослідниця, яка працювала над темами, пов'язаними з сімейною терапією, впливом відсутності батьків на розвиток дітей.

Зазначені фахівці пропонують різноманітні підходи до вивчення теми нашого дослідження, аналізуючи вплив відсутності батька на емоційний, соціальний і психологічний розвиток дівчаток. Ми вважаємо,

що більшість робіт в дослідженні діади батько-донька вивчає вплив батька на різноманітні аспекти розвитку доньки в молодшому та підлітковому віці, а це обмеження не дозволяє відстежити, як батьківське виховання в дитинстві жінки впливає на її життя в подальшому, тому нашим завданням є дослідження цього взаємозв'язку.

Об'єкт. Партнерські стосунки жінок, що виростили без батька.

Предмет. Задоволеність партнерськими стосунками у жінок, що виростили без батька.

Мета. Дослідити соціально-психологічні чинники задоволеності партнерськими стосунками у жінок, що виростили без батька, визначити вплив відсутності батьківської фігури на їхні емоційні, когнітивні й поведінкові установки щодо стосунків з партнерами.

Завдання дослідження.

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел та літератури щодо зазначеної теми дослідження.

2. Провести емпіричне дослідження з метою виявлення психологічних моделей поведінки в стосунках у жінок, які виростили без батька.

3. Проаналізувати психологічні причини вибору партнера та критерії задоволеності партнерськими стосунками.

4. Виявити відмінності в емоційних і когнітивних реакціях на партнерські стосунки у жінок, що зростали без батька.

5. Проаналізувати історичні, соціокультурні та економічні фактори, що впливають на залученість батька у виховання дітей враховуючи українській контекст.

6. Сформулювати практичні рекомендації щодо психологічної та соціальної підтримки жінок, які виростили без батька.

Ці завдання охоплюють як теоретичну, так і практичну частини дослідження, а також спрямовані на отримання емпіричних даних для подальшої розробки психологічних інтервенцій.

Методи дослідження.

В якості методів застосовано:

- теоретичний - аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація, розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми;

- психодіагностичний - застосування надійних та валідних методик, що відповідають меті дослідження;

- математико-статистичної обробки емпіричних даних: описова статистика (для визначення середньогрупових, мінімальних, максимальних показників у групі, показників стандартного відхилення); ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена для визначення наявності зв'язку і підтвердження його статистичної значимості між показниками, порівняльний аналіз, визначення статистичної розбіжності із застосуванням критерію Уелча, кореляційний та регресійний аналізи;

- феноменологічний — для аналізу та інтерпретації особистого досвіду учасниць дослідження у зв'язку з відсутністю батька, його сприйняття в індивідуальній та колективній свідомості, а також для осмислення цього феномена як соціокультурного явища в умовах України.

Теоретичне підґрунтя феноменологічного підходу ґрунтується на ідеях Е. Гусерля, М. Мерло-Понті, Д. Серля щодо необхідності опису феномена так, як він переживається суб'єктом, без упереджених теоретичних конструкцій. У межах дослідження феномен емоційно або фізично відсутнього батька розглядається як структурний елемент психічного та соціального досвіду українських жінок. Такий підхід дозволяє не лише кількісно оцінити вплив батьківської відсутності, а й

глибше зрозуміти, як ця відсутність вбудовується у систему уявлень, реакцій, очікувань та моделей стосунків. Методологічно орієнтація на феноменологію також узгоджується з підходами українських дослідників глибинної психодіагностики, зокрема Яценка Т., який наголошує на важливості реконструкції прихованих емоційних переживань у міжособистісних моделях.

Феноменологічна перспектива також виявляє соціокультурну унікальність українського контексту, де відсутність батька не є лише індивідуальною втратою, а стає частиною колективного досвіду — трансгенераційного, архетипічного, культурно обумовленого. Це дозволяє інтегрувати результати психодіагностичних досліджень у ширшу гуманітарну рамку та запропонувати не лише психологічну, а й соціоекзистенційну інтерпретацію явища.

Характеристика вибірки. Загалом у дослідженні взяли участь 404 жінки. Але аналіз дослідження ми робили в групі з 278 жінок, з них:

- 137 осіб зростали без батька;
- 141 особи проживали з батьком у родині до повноліття.

Для дослідження 1 група - жінки, що росли без батька; 2 група - жінки, що росли з батьком.

Дослідницькі питання.

Головне дослідницьке питання нашого дослідження: Чи впливає тип стосунків дівчини з батьком на задоволеність партнерськими стосунками?

Деталізовані питання:

- Як тип прив'язаності до батька в дитинстві впливає на формування уявлень про ідеального партнера?

- Чи спостерігається кореляція між відсутністю батька в дитинстві та підвищеним рівнем тривожності у партнерських стосунках у дорослому віці?

- Чи проявляють жінки, які виростили без батька, схильність до ідеалізації партнера або, навпаки, до уникнення близьких стосунків?

- Чи відрізняється рівень задоволеності стосунками між жінками з повних та неповних родин?

- Як соціальні та культурні фактори модифікують вплив відсутності батька на партнерські відносини жінок?

Ці питання допомагають структурувати дослідження та виявити зв'язки між дитячим досвідом і дорослими стосунками.

Результати дослідження було апробовано у вигляді тез *“Взаємозв'язок між задоволеністю партнерськими стосунками та відсутністю батька у жінок”* під час науково-практичної конференції «Війна, мир, людина: сучасний погляд та переосмислення» (2025, квітень 12–13, Київ, Україна) та надруковано у “Київський журнал сучасної психології та психотерапії: спеціальний випуск – тези науково-практичної конференції «Війна, мир, людина: сучасний погляд та переосмислення»”.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНОЇ СТРУКТУРИ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПАРТНЕРСЬКИМИ СТОСУНКАМИ

Рівень дослідженості нашої теми не є достатньо глибоким, тому що недоторканість батька на культурному та психологічному рівнях робила його вплив безсвідомим. Західна культура в цілому схильна недооцінювати необхідність активної участі батька в житті доньки з самого народження. Дональд Віннікотт, британський психоаналітик та педіатр, писав: «Мала ступінь розуміння і деталізації ролі батька пояснюється також тим, що вона не мала точного визначення в сім'ї і була не так значуща, як роль чоловіка в цілому» (Winnicott, 1995). Занадто багато батьків все ще вважають, що емоційна участь і турбота будуть у необхідній кількості виходити від матері, тим самим обманюючи себе і своїх дочок.

Батьківство пов'язане з минулими та майбутніми стосунками, подіями та емоціями і передбачає поетапне розпізнавання відмінностей. Сам цей процес і його сенс для доньки беруть початок в батькові як в «іншому» (Perelberg, 2018). Чому ж саме така важлива його присутність на думку дослідників? Присутність батька важлива для набуття здатності до рефлексії, пізнання, сепарації та вибору майбутнього партнера. Крім того, саме через батька як іншого дочка приходиться до переживання себе.

Згідно з гіпотезою нашого дослідження ми припускаємо, що однією з причин чому жінці важко бути задоволеною партнерськими стосунками може бути відсутність батька в родині чи брак батьківської підтримки в житті доньки. Крім того, що проблемі відносин між батьком і донькою повсюдно відмовляють в увазі, ситуація посилюється тим, що теоретики аналітичного спрямування стикаються зі своїми власними

обмеженнями в цій галузі, пов'язаними з тією тінню, яку відкидав їх власний батько.

Психоаналітичні теорії, зокрема підходи, розроблені Зигмундом Фройдом і його послідовниками, стверджують, що відсутність батька може мати значний вплив на формування самооцінки та якість стосунків з партнерами. Одним із ключових аспектів є роль батьківської фігури як першого прикладу взаємодії з чоловіками для дівчат, що впливає на формування "Едипового комплексу" (Фрейд, 2018). Карл Юнг розглядає вплив архетипу батька на підсвідомі моделі вибору партнера, базуючись на внутрішніх емоційних проєкціях (Юнг, 2018). Згідно з цими підходами, дівчата, які вирости без батька або мали з ним непрості стосунки, можуть відчувати певні труднощі у формуванні здорових партнерських відносин. Це може впливати на їхні очікування від партнерів і на поведінку у стосунках. Дефіцит батьківської підтримки може спричиняти як низьку самооцінку, так і страх близькості або надмірну залежність від партнера в дорослому віці.

Задоволеність партнерськими стосунками була предметом досліджень багатьох вчених з різних дисциплін: психології, соціології та сімейної терапії. Ці дослідження допоможуть нам визначити критеріальність та чинники поняття задоволеності стосунками. Значний внесок у вивчення цього питання зробили наступні дослідники. Один із найвідоміших дослідників у галузі сімейної психології та стосунків - Джон Готтман сфокусований був на взаємодії партнерів, та визначив ключові фактори, що впливають на задоволеність стосунками. Готтман розробив теорію "Чотири вершники Апокаліпсису" (критика, зневага, оборонна поведінка і стіна мовчання), які можуть руйнувати стосунки. Його праця базується на спостереженнях за реальними парами в лабораторних умовах (Gottman & Lewenson, 2002). Дослідження відомої

психологині та авторки методу "емоційно-фокусованої терапії" Сюзан Джонсон з емоційної прив'язаності в парі засновані на тому, що поглиблення емоційного зв'язку між партнерами покращує задоволеність партнерськими стосунками. Джонсон запевняє, що психотерапія є найбільш ефективною, коли фокусується на цілющій силі емоційного зв'язку, що спрямована на допомогу в "переналаштуванні" унікального й тривожного типів прив'язаності, що поліпшує не тільки стосунки, а й загальний добробут (Джонсон, 2022). Сюзан Шварц досліджувала тему психологічних травм, що стосуються доньки, яка росла без батьківської уваги, як на особистому, так і на соціальному, колективних рівнях. Її роботи підкреслюють, що дівчата, які виростили без батька, часто мають складнощі з довірою в стосунках або демонструють залежність у пошуку емоційної підтримки від партнерів, досліджують внутрішні процеси дорослої дочки, яка продовжує підтримувати зв'язок з батьком, який, з різних причин, не надавав їй достатньо уваги (Шварц, 2023).

Американська дослідниця та професорка психології Лінда Нільсен у своїй фундаментальній праці "Стосунки між батьком і донькою: сучасні підходи та дослідження" (Nielsen, 2012) систематизує результати емпіричних досліджень щодо впливу як присутнього, так і емоційно відстороненого батька на становлення жінки. Емоційна відсутність батька, згідно з Нільсен, має не менш травматичний ефект, ніж його фізична відсутність. У багатьох випадках дівчата, які зростали з батьком, але не мали з ним емоційного контакту, демонструють: підвищену тривожність у прив'язаності; залежність від оцінки партнера у дорослому житті; низьку самооцінку в романтичних стосунках; схильність до обрання партнерів, які також є емоційно недоступними. На основі численних досліджень Нільсен зазначає: "Жінки, які виростили

з емоційно недоступним або критикуючим батьком, у 2,5 рази частіше повідомляють про проблеми в довготривалих партнерських стосунках, порівняно з тими, хто мав підтримуючого батька» (Nielsen, 2012, P. 83).

Теоретичні основи дослідження впливу сімейної структури, зокрема відсутності батька, на задоволеність партнерськими стосунками включають кілька ключових напрямків. Дослідження таких вчених, як Джон Боулбі, Мері Ейнсворт та їх послідовників, є основою для розуміння того, як відсутність батька може впливати на побудову майбутніх партнерських стосунків.

Джон Боулбі та Мері Ейнсворт досліджували вплив батьків на розвиток прив'язаності в дітей. Боулбі описав свою «теорію прив'язаності в роботі «Прив'язаність і втрата» (Боулбі, 1982). Мері Ейнсворт розвивала цю теорію і розробила експеримент «Незнайома ситуація», щоб досліджувати дитячі стилі прив'язаності, зокрема в роботі «Паттерни прив'язаності» (Ainsworth&Blehar, Waters&Wall, 1978). Хоча ці праці більше зосереджені на матері, вони закладають основу для розуміння впливу обох батьків, включно з батьком, на розвиток дитини.

З українських досліджень ми визначимо роботи Батечко Т. Г. (2017) «Сімейні сценарії у жінок, які зростали без батька: психологічні особливості» де автор зазначає, що у жінок, що зростали без батька переважає прагнення до уникнення конфлікту, гіперкомпенсація через навчання або кар'єру, знижена здатність встановлювати межі у стосунках. Мельник Л. (2018) «Особливості жіночої ідентичності у контексті втрати батьківської фігури», де в роботі автор зазначив, що жінки з досвідом втрати батька частіше виявляють складнощі у виборі зрілого партнера і тяжіють до компенсаційних моделей — старших або домінантних чоловіків.

Іванюк У. А. (2020) в роботі «Батьківські моделі в сучасному українському суспільстві: трансформація авторитету батька» стверджує, що зниження авторитету батька є історичною й соціально зумовленою тенденцією і фігура батька більше асоціюється з економічною функцією, а не емоційною. Лапіна С. І. (2021) в роботі «Формування самооцінки у дівчат з різними моделями родинного виховання» приходять до висновку, що дівчата, які зростали без підтримки батька, мають нижчий рівень впевненості у побудові міжособистісних відносин, навіть попри успіхи в соціальній сфері.

1.1. Психологічні причини вибору партнера жінкою, що зростала без батька.

Знання про себе, про власні ціннісні орієнтації, стимули та мотиви, інтереси й форми реакції, а також уявлення про бажані партнерські стосунки служать психологічним фоном під час формування очікувань та впливають на міжособистісні відносини партнерів.

На формування ставлення до романтичних та сімейних стосунків впливають різноманітні фактори, серед яких:

- структура сімейного досвіду в дитинстві;
- розподіл ролей між батьками, їхня емоційна доступність;
- особистісні характеристики партнерів;
- когнітивні уявлення про ідеального партнера;
- ступінь просімейної мотивації (Hazan, & Shaver, 1987).

Важливою є також інтеграція попереднього досвіду прив'язаності в моделі стосунків у дорослому віці (Gottman & Silver, 1999).

Аналізуючи дослідження ми бачимо, що визначальний вплив на уявлення особистості про майбутнього партнера справляє саме батьківська сім'я, це підтверджується й емпіричними даними досліджень Е. К. Васильєвої, В. А. Сисенка, В. Сатира, О. Р. Харчева та

Л. В. Чуйко, де серед усіх чинників соціального мікросередовища (включно з дошкільними закладами, школою, ЗМІ тощо) батьківська родина займає провідне місце. Її структура та соціально-психологічні особливості формують первинні уявлення індивіда про партнерські стосунки й шлюб, зокрема, позитивне ставлення до сімейного життя зазвичай виникає в повній родині з емоційно сприятливим кліматом. Натомість у неповних родинх процес формування шлюбних орієнтацій ускладнюється через порушену рольову ідентифікацію, спричинену відсутністю одного з батьків. Соціологічні дані свідчать: у випадку розлучення батьків ризик повторення цього сценарію в дорослому житті дітей зростає втричі, тоді як у нащадків із повних родин така ймовірність становить приблизно один випадок на двадцять. На думку Сатир і Федоренка (2007), для гармонійного розвитку особистості дитини важливо, щоб з перших місяців її життя були присутні як материнський, так і батьківський вплив.

З точки зору теорії прив'язаності Джона Боулбі та Мері Ейнсворт, відсутність батька може суттєво впливати на причини вибору партнера та побудову майбутніх партнерських стосунків жінки (Ainsworth & Blehar, Waters & Wall, 1978, p.282.). Боулбі вважав, що ранні емоційні зв'язки, особливо з батьками або опікунами, мають вирішальне значення для розвитку емоційної стабільності та соціальної поведінки в майбутньому (Боулбі, 1982).

Якщо батько відсутній або недостатньо залучений у життя дитини, це може вплинути на формування так званої "моделі прив'язаності" дитини. За Мері Ейнсворт, є три основні моделі:

- надійна прив'язаність (коли батьки доступні та чуйні до потреб дитини);

- уникаюча прив'язаність (коли дитина може почуватися покинутою або не отримати достатньо емоційної підтримки);
- тривожна прив'язаність (коли батьки є непередбачуваними у своїй реакції на потреби дитини).

Відсутність батька може призвести до того, що дитина, а в майбутньому доросла жінка сформує уникаючий або тривожний тип прив'язаності. Це може проявлятися в дорослому віці через невпевненість у стосунках. Жінка може відчувати труднощі у формуванні довірливих та стабільних партнерських стосунків, оскільки ранній досвід навчив її не покладатися на інших. Маючи потребу у надмірному контролі або пошуку схвалення, жінка може намагатися отримати підтвердження своєї цінності через партнерські стосунки, що може призвести до тривожності або залежності у стосунках. Жінки з уникаючим стилем прив'язаності можуть уникати емоційної близькості, намагаючись зберегти автономність та не допустити залежності від партнера.

Боулбі вважав, що діти створюють внутрішні моделі своїх відносин із батьками, які інтерналізують їхні очікування від інших людей у майбутньому. Якщо жінка мала негативний або недостатній контакт із батьком, це може призвести до формування негативного образу чоловічих фігур, що, у свою чергу, відобразатиметься на виборі партнера та поведінці у стосунках.

Отже, відсутність батька, за Боулбі та Ейнсворт, може сприяти формуванню негативних моделей прив'язаності, які ускладнюють побудову довірливих, стабільних та здорових партнерських стосунків у майбутньому.

Стосунки з батьком мають великий вплив на вибір майбутнього партнера дівчини. Хоча цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, він закладає основи для того, як дівчина сприймає чоловіків,

будує свої стосунки та взаємодіє у парі. Водночас важливо пам'ятати, що цей вплив не є абсолютним — люди здатні усвідомлювати свої паттерни поведінки і змінювати їх. Наприклад, Д. Майєрс, вважає сумнівним припущення про взаємодію подружжя, що задовольняють нереалізовані потреби один одного, бо люди скоріше схильні мати партнерські стосунки з тими, чиї потреби і особисті якості подібні їх власним (Myers, 2002).

У статті " Системний сімейний підхід до прив'язаності, військової травми та психічного здоров'я палестинських дітей і родин " (2018) розглянуто, як війна впливає на сімейні системи, зокрема ролі батьків та дітей. Виявлено, що війна може призводити до зміни традиційних родинних ролей, де діти беруть на собі більшу відповідальність, а батьки можуть втрачати авторитет через психологічні травми.

Український соціокультурний досвід — зокрема досвід втрат чоловічої фігури в родині, економічної еміграції, війни — сприяв формуванню адаптивної толерантності до відсутності батька. Як результат, жінки можуть бути психологічно чутливими, але не демонструвати критичного зниження задоволеності стосунками.

Таким чином, український досвід вносить важливу культурну зміну у дослідження теорії прив'язаності, і є підставою для перегляду універсальних висновків західної психології, що ми можемо розглядати з позиції феноменологічного методу, тому особливого значення набувають українські дослідження. Вони демонструють, що попри негативні обставини (відсутність батька, холодність у стосунках), жінки з України здебільшого задоволені своїми партнерськими стосунками. Цей факт не суперечить західним моделям, а радше демонструє українську адаптацію до історичного досвіду.

1.2.Критерії задоволеності партнерськими стосунками у жінок.

Визначення критеріїв задоволеності стосунками відбувається в процесі формування особистості, її розвитку, оволодіння стереотипами чоловічої та жіночої поведінки. Критерії задоволеності партнерськими стосунками у жінок, які виростили без батька, можуть бути досить складними і відрізнятися у зв'язку з індивідуальними потребами.

Тему критеріїв задоволеності стосунками у жінок в контексті особистісного зростання, самооцінки та взаємин досліджувала Клара Гілл (Hill, 2004), дослідження розробниці методу емоційно-центрованої терапії Сью Джонсон були зосереджені на емоційній близькості й задоволеності у стосунках (Джонсон, 2023), Естер Перель, що відома своїми працями щодо збереження інтимності у довготривалих стосунках (Перель, 2018). Ці психологині зробили вагомий внесок у розуміння критеріїв та факторів задоволеності партнерськими стосунками.

В соціальній психології існує наступна інтерпретація поняття задоволеності партнерськими стосунками. Узагальнюючи низку робіт, Ю.Є. Альошина позначає задоволеність партнерськими стосунками, як характеристику «суб'єктивної оцінки кожним з партнерів характеру їхніх стосунків». «Сім'я» при цьому розглядається з точки зору її власних динамічних змін, аналогічних процесів в групі та не означає виключно шлюб. Часто уживаними синонімами терміна «задоволеність» є «успішність», «згуртованість», «сумісність» та інше (Альошина, 1995).

Сучасні дослідження, що були проведені в сфері психології сім'ї виділили безліч характеристик, що приділяють увагу критеріям задоволеності і незадоволеності стосунками. При цьому слід зауважити, що ці фактори розглядаються в тісному зв'язку з такими діяльними характеристиками сім'ї, як виховання дітей, специфікою взаємин у сім'ях з різною професійною, соціальною належністю партнерів та інше

(Альошина & Гозман & Дубровська, 1997) Проблемі чинників, які спричиняють незадоволеність у стосунках молодих міських родин, присвячено чимало досліджень. Серед основних детермінант часто згадуються такі: нетривалий період дошлюбного знайомства партнерів, надто ранній вік укладання шлюбу (до 21 року), наявність негативного ставлення до чоловіка, несприятливий приклад подружніх стосунків у батьків одного або обох партнерів, шлюб, укладений через вагітність, а також розбіжності у поглядах на побут, дозволя й ролі в сім'ї. Одним з важливих відкриттів, зроблених у ході таких досліджень, є вплив економічного чинника на якість подружніх стосунків: рівень матеріального добробуту відіграє ключову роль лише за умови, якщо він посідає значне місце в системі особистісних цінностей партнерів і якщо їхні очікування в цій сфері є взаємно узгодженими (Rogers, 2002).

У науковій літературі загальноновизнаним є підхід, згідно з яким задоволеність шлюбом трактується як внутрішня, суб'єктивна оцінка якості стосунків, що формується у кожного з подружжя. Одне з найбільш комплексних визначень подає С. І. Голод, за словами якого задоволення від шлюбу виникає внаслідок реалізації уявлень про сім'ю, що сформувалися в індивіда на основі попереднього досвіду — реального чи символічного, — у сфері сімейного життя (Golod, 1984). В. А. Сисенко ж розширює трактування цього поняття, підкреслюючи, що задоволення подружнім життям охоплює не лише партнерські стосунки, а й є показником загального рівня задоволення особистості в різних сферах її потреб (Boniewicz, 2012). Дані, отримані в дослідженнях Р. Блада, Д. Вульфа (1960), Б. Паріса та Є. Лакі (1980), свідчать про тенденцію до зниження задоволеності шлюбом зі зростанням тривалості сімейного життя. Водночас деякі дослідники, зокрема Х. Фелдман (1985), Г. Спанієр і К. Кеннон (1980), дотримуються протилежної точки

зору, вважаючи, що у подружніх пар зі спільним життєвим досвідом понад два десятиліття рівень задоволеності шлюбом, навпаки, підвищується. Узагальнення результатів різних наукових підходів дає підстави виділити низку ключових психологічних детермінант, що визначають рівень задоволеності подружжя своїми стосунками: серед них виділяють усвідомлене переживання спільності життєвих цілей, можливість реалізовувати власний потенціал у межах сім'ї, відсутність тривалих фрустрацій, взаємна довіра, емоційна симпатія, інтимна близькість, щирість у спілкуванні, а також відкритість і психологічна безбар'єрність у комунікації.

Як зазначають Т. В. Андрєєва та О. Конова (2002), хоча загальний рівень задоволеності шлюбом серед жінок і чоловіків є приблизно однаковим, характер зв'язку між цим почуттям і уявленнями про розподіл сімейних ролей виявляється відмінним. У чоловіків така задоволеність не має чіткої залежності від ступеня традиційності їхніх уявлень про ролі в подружжі, тоді як у жінок виявлено статистично значущий зв'язок між шлюбною задоволеністю та цими уявленнями. Психологічні спостереження показують, що почуття щастя і реалізованості у шлюбі частіше демонструють не ті жінки, які мають професійні досягнення, високу автономію, багатий спектр інтересів і привабливу зовнішність, а ті, яким притаманні такі риси як м'якість, емоційна щирість, здатність до турботи, тепле ставлення й відкритість у міжособистісних стосунках. Такий висновок дозволяє говорити про відсутність прямого зв'язку між особистісним зростанням, як індикатором психологічного благополуччя, та задоволеністю шлюбом.

Система чинників, запропонована В. Є. Ткаченком (2011) для пояснення високого рівня подружньої задоволеності, охоплює два взаємопов'язані блоки. Перший стосується особистісних характеристик

подружжя, включаючи високий ступінь особистісної зрілості, реалістичну самооцінку, а також стабільні соціально-психологічні якості. Другий блок стосується взаємодії партнерів у шлюбі і охоплює такі параметри як взаємна підтримка особистісного розвитку, здатність до психологічної ідентифікації з партнером, емоційне прийняття, що проявляється в турботі, розумінні та співчутті. Сукупність цих факторів можна вважати критеріями як психологічного, так і соціального та суб'єктивного благополуччя, які мають вирішальне значення для збереження задоволення від шлюбних стосунків у зрілому віці.

Таким чином, у структурі партнерських стосунків важливими показниками виступають рівень задоволеності, ступінь стабільності та суб'єктивне відчуття успішності. Водночас саме поняття «успішності» може бути інтерпретоване як соціально зумовлена характеристика, що визначається крізь призму як зовнішніх оцінок (з боку соціуму), так і внутрішнього самосприйняття особистості відповідно до актуальних норм і цінностей сучасного суспільства. Сім'я, в цьому контексті, постає як система, що перебуває в постійному русі, подібно до інших малих соціальних груп, і здатна трансформуватись у відповідь на виклики середовища. Стабільність подружніх стосунків, у свою чергу, найчастіше інтерпретується як суб'єктивне відчуття міцності союзу, що не супроводжується розривом або розлученням, а задоволеність у шлюбі — як індивідуальне усвідомлення обома партнерами якості їхніх взаємин і рівня емоційного комфорту у спільному житті.

1.3. Вплив історичних та соціокультурних чинників низької залученості батька на формування родинних ролей

Згідно з результатами нашого дослідження, виявляється парадоксальна, але феноменологічно зрозуміла ситуація: жінки, які зростали без батька або з емоційно холодним батьком, демонструють

загалом задоволеність партнерськими стосунками. Це суперечить класичним уявленням теорії прив'язаності, яка передбачає, що турботливий і стабільний батько є ключовим для формування базової довіри, моделі прив'язаності та психологічної цілісності.

Варто врахувати також, що феномен відсутнього батька в українській родині має глибше історичне коріння — у самому процесі формування українського етносу.

Якщо прийняти точку зору, що українська нація почала конституюватися не з часів Київської Русі, а від моменту козацького повстання під проводом Богдана Хмельницького, то саме XVII століття стає точкою відліку для глибокої національної турбулентності (Грицак, 1996). Відтоді український народ майже не мав історичного періоду тривалого миру. Війни, поневолення, повстання, імперський тиск, колонізація, радянські репресії, сучасні війни — усе це формувало колективну модель виживання, у якій чоловік постійно «відсутній» — бо на фронті, в армії, у таборах, на заробітках, у спротиві.

Ця перманентна мобілізація чоловіка заради захисту Батьківщини перетворилася на структурну рису національного досвіду. Водночас вона призвела до того, що архетип батька втрачається не тільки в індивідуальній психіці, а й у колективному несвідомому. Жінка — берегиня, жінка — тил, жінка — вихователька — лишається, а чоловіча присутність стає або міфом, або болючою втратою.

Відтак ми маємо справу не просто з проблемою прив'язаності, а з національною архетипічною драмою, яка потребує не лише психотерапії, а й культурної реконструкції фігури Батька — в історії, освіті, мистецтві, законодавстві, у самому уявленні про майбутнє.

Чи справді Україна унікальна в досвіді втрати батьківської фігури через історичну травматичність? Так, певна унікальність є — і вона

стосується не лише частоти воєн та соціально-культурних потрясінь, а тривалості колективної травми. Західна Європа після Другої світової війни отримала період стабільного розвитку на понад 70 років без масштабних конфліктів, із сильною соціальною політикою, реформами, які зміцнювали інституції та родинну політику, що дозволило відновити батьківські ролі й модель стабільної родини. У Німеччині після 1945 була політика денацифікації й ресоціалізації, що прямо включала відновлення сімейних структур, особливо ролі батька. Франція після Алжирської війни (1962) також більше не мала тотальної мобілізації чоловіків, і культ батька був підтриманий навіть у постколоніальному наративі. На нашу думку, Балкани — регіон більш подібний до України, особливо Югославія з її розпадом у 1990-х., бо там теж є втрата чоловічої фігури, і дослідники, наприклад, Дубравка Угрешич (Ugrešić, D. 1998), пишуть про "відсутнього батька" на рівні наративу й культури. Але там ситуація мала локальний характер і не була настільки тривалою в часі. Україна ж з XVII століття майже безперервно знаходиться в стані опору чи поневолення: Річ Посполита, Московське царство, Російська імперія, СРСР, РФ. І це не просто війни, а перманентна колонізація, що системно виводила чоловіка з родини, а репресивна політика щодо саме української ідентичності, війна з ідеєю "українськості", де чоловік як носій спротиву був системно знищуваний: козацька старшина, УПА, дисиденти, активісти Майдану, військові 2014–2025. Відсутність інституційної компенсації не встигала відтворюватися, на відміну від Європи, де були соціальні інститути підтримки батьківства.

Ми вважаємо, що в результаті цих трансформацій фігура матері і до того багатофункціональна й домінантна ще навантажила свою функціональність, бо вона забезпечує, виховує, лікує, приймає. У культурному коді мати -героїня, а батько — або герой-воїн (відсутній),

або анекдотичний персонаж. У фольклорних піснях мати — берегиня, джерело тепла й моралі, тоді як батько — частіше сувора, мовчазна або відсутня фігура. У творах Тараса Шевченка ("Наймичка", "Катерина"), Івана Нечуя-Левицького ("Кайдашева сім'я") або Лесі Українки — материнська фігура часто активна, тоді як батьківська — або абстрактна, або репресивна, в українському радянському кінематографі домінує образ чоловіка-воїна, працівника-стахановця, але не ніжного та турботливого батька.

У сучасному кіно чи рекламі «справжній чоловік» завжди харизматичний, сексуальний, фінансово успішний, але емоційно далекий герой, а турботливий батько в медіа часто зображується як кумедний або слабкий, в результаті суспільство формує очікування, в яких чоловіча ніжність є або несерйозною, або маргінальною.

Жінки ж навчаються шукати таких «сильних, вільних, успішних» чоловіків, які не готові до сімейного життя, бо завжди мають залишатися у стані емоційної інфантильності. Ці чоловіки не мають уявлення про побутову відповідальність, взаємну підтримку, батьківське включення, бо не мали власної моделі для наслідування, тобто батько в нашій культурі — це часто «великий відсутній», не тільки фізично, а й у структурі несвідомого, бо як зауважував Жак Лакан, «батько вводить в мову» — а хто вводить українців в мову, якщо батька не було?

Згідно з психоаналітичною інтерпретацією, відсутність або слабкість архетипу Батька призводить до ослаблення символічного порядку, де немає «фігури Закону». Суспільна зрілість не досягається, а на жаль інфантильність, емоційна турбулентність, неспроможність до відповідальності проявляються в усіх сферах: від стосунків до політики, тому ми можемо припустити, що відсутність батька — це не лише індивідуальна травма, а й архетипова криза.

Водночас ця ситуація сприяла формуванню виняткової стійкості жіночої ідентичності, а в них українська жінка історично формувалася як багатофункціональна опора, але для жінки це шлях до надмірної відповідальності, емоційного вигорання, втрати зв'язку зі своєю жіночністю, бо жінка, що мусить бути і батьком, і матір'ю не має права та в принципі часу на слабкість, відпочинок, емоційне прийняття. Це формує її занижені очікування: головне — щоб «був», а не щоб «був чуйним». І ми припускаємо, що можливо це один з факторів, чому жінки в дослідженні оцінюють стосунки як задовільні навіть при низькому рівні емоційної підтримки.

Однією з культурно-історичних причин феномену відсутнього або емоційно відстороненого батька в сучасному українському суспільстві є розмиття його символічної ролі внаслідок процесів урбанізації та секуляризації. В архаїчному та традиційному устрої родини фігура батька мала не лише побутову або юридичну, а насамперед сакральну функцію, бо він виступав як глава роду, носій благословення, представник авторитету, що походить від предків і Бога. Його роль була вписана у ритуальний цикл життя громади — від обрядів ініціації, весілля, поховання до щоденного благословення їжі, поля, дітей. Батько був посередником між духовним світом і матеріальним життям родини, безпосередньо жерцем, і така структура забезпечувала символічну зрозумілість його присутності, навіть якщо батько був емоційно стриманим або жорстким, його місце в культурному ландшафті та світоглядній вертикалі було чітко визначене і сприймалося як необхідне.

Проте в міру урбанізації суспільства, ослаблення інституцій релігії, трансформації поняття традиційна родина, ця сакральна функція батька почала розчинятися. У місті зникла потреба в батькові як носієві ритуалу, його роль стала неочевидною: обрядовість втратила сенс,

трансгенераційна спадкоємність обірвалася, а система цінностей втратила вертикальність. Батько перестав бути провідником духовного ладу й не набув нової урбаністичної функції, що могла б компенсувати втрату сакрального статусу, а от у новому соціальному укладі жінка зберегла свою функцію — вона продовжувала бути джерелом тілесної присутності, турботи, повсякденного зв'язку з дитиною, її роль еволюціонувала, але не зникла. Водночас чоловіча функція у родинній структурі не отримала нового змісту, тому сучасний батько і це особливо помітно в міському середовищі, на нашу думку, часто постає як фігура, що дублює або спрощує материнську, так, він готує, працює, проводить час із дітьми, проте не має за собою жодного глибинного символічного підґрунтя.

Ця криза фігури батька ускладнюється також тим, що в масовій культурі сучасного міста не існує колективного уявлення про «міського батька», яке б замінило аграрну чи релігійну модель. Юнг, як вважають деякі автори, підкреслював, що «коли архетип вмирає, ми відчуваємо екзистенційну порожнечу, яку намагаємось заповнити технологіями, споживанням або новими богами» (Hollis, 2005). Натомість батько часто зображується як харизматичний «успішний чоловік», що забезпечує матеріально, але не має духовного або морального авторитету, бо він не є посередником між дитиною і великим світом інтерпретації сенсів. У найкращому випадку — це партнер у побуті, в гіршому — фігура, що легко зникає з життя родини. Таке положення створює внутрішній вакуум, у якому дитина росте без досвіду впорядкованої батьківської присутності і ми вважаємо, що саме тому сучасні діти нерідко не мають змоги сформувані уявлення про чоловічу турботу, внутрішній орієнтир на силу без насильства, межу без приниження.

Таким чином, в умовах секуляризованого й урбанізованого середовища не відбулося появи нового архетипу батька, здатного взяти на себе символічну, а не лише практичну функцію. Українська культура після радянського періоду втратила не лише батьків фізично — через війну, репресії, депортації, алкоголізм, але й не змогла встигнути сформувати новий, осмислений образ чоловічої присутності у родині, що призвело до подвійного ефекту: батько відсутній як буквально, так і символічно. Жінка мусить брати на себе обидві ролі, а дитина виростає в середовищі, де чоловіча присутність або взагалі відсутня, або позбавлена сенсу. Саме в цьому, на нашу думку, і полягає одна з головних причин емоційної порожнечі в досвіді багатьох українських жінок щодо фігури батька, навіть якщо він формально був присутній у сім'ї.

Ця культурна толерантність до відсутності батька є адаптивною реакцією на історичну реальність, але з огляду на сучасні тенденції до психологічної усвідомленості, рівноправного партнерства і цілісного батьківства, ця адаптація потребує перегляду. Психотерапевтична робота, медіаосвіта, національні програми підтримки батьківства можуть стати ключами до відновлення архетипу Батька в нашій культурі.

Висновки до першого розділу

Проаналізувавши дослідження та літературу вищезазначених авторів ми можемо визначити основні критерії задоволеності партнерськими стосунками у жінок та фактори, що впливають на це.

Емоційна близькість і довіра. Жінки, які виростили без батька, можуть шукати сильний емоційний зв'язок і довіру в стосунках, що часто асоціюється з бажанням компенсувати емоційний вакуум, який вони відчували в дитинстві.

Відчуття безпеки та підтримки. Важливим критерієм задоволеності є те, наскільки партнер може забезпечити відчуття безпеки, як фізичної, так і емоційної.

Самооцінка у стосунках. Задоволеність партнерством часто залежить від того, наскільки жінка почувається важливою і цінною в очах партнера.

Повага до власних кордонів і незалежності. Жінки, які вирости без батька, можуть прагнути до стосунків, де партнер поважає їхню незалежність і не намагається контролювати або пригнічувати їх.

Фактори, що впливають на задоволеність:

Тип прив'язаності. Жінки з унікаючим або тривожним типом прив'язаності можуть мати більше труднощів у встановленні здорових партнерських стосунків, що впливає на рівень задоволеності. Вони можуть переживати страх перед близькістю або, навпаки, тривогу через постійну потребу в підтвердженні любові та уваги від партнера.

Очікування від стосунків. Жінки, які вирости без батька, можуть мати нереалістичні очікування від партнера, наприклад, бажати, щоб він був не лише романтичним партнером, але й компенсував роль батька.

Фінансове благополуччя. Фінансові труднощі можуть створювати напругу, тоді як стабільність дає відчуття безпеки і спокою в парі.

Особи, які вирости в неповних сім'ях, частіше підкреслюють значення шлюбу як засобу підвищення соціального статусу та джерела матеріальної підтримки для дітей і вразливих членів родини. Водночас, порівняно з тими, хто походить із повних сімей, вони трохи більше акцентують увагу на емоційних і духовних аспектах партнерства, а зокрема, на потребі в любові, особистому щасті, відчутті безпеки у світі, а також на глибокому міжособистісному спілкуванні та взаємному розвитку.

Травматичний досвід і його опрацювання. Якщо відсутність батька була пов'язана з травматичним досвідом (розлучення, смерть, емоційне або фізичне насильство), це може вимагати додаткової емоційної роботи. Непропрацьовані травми негативного досвіду можуть негативно впливати на здатність будувати стосунки і бути задоволеною ними.

Тим не менш український соціокультурний досвід — зокрема досвід втрат чоловічої фігури декількох поколіннях родини, економічної еміграції, війни — сприяв формуванню адаптивної толерантності до відсутності батька і ми вважаємо, що в результаті, жінки можуть бути психологічно чутливими, але не демонструвати критичного зниження задоволеності стосунками.

Таким чином, український досвід вносить важливу культурну зміну у дослідження теорії прив'язаності, і є підставою для перегляду універсальних висновків західної психології.

Урбанізація та секуляризація зруйнували традиційний сакральний образ батька, але не створили нового і через це роль "міського батька" лишається невизначеною, а чоловіча присутність у родині часто має форму поверхневу, функціональну або маргіналізовану.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПАРТНЕРСЬКИМИ СТОСУНКАМИ У ЖІНОК, ЩО ВИРОСЛИ БЕЗ БАТЬКА

2.1. Організація та методи дослідження

Дослідження здійснювалось за допомогою комплексу психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення внутрішніх установок досліджуваних жінок по найбільш значущім у сімейній взаємодії сфер, і було проведено в декілька етапів. А саме:

- вибір теми дослідження, формулювання мети, предмету, об'єкту, завдань дослідження;
- ознайомлення з теоретико-методологічною основою дослідження;
- підбір відповідних валідизованих і адаптованих методик для проведення дослідження, згідно з метою та задачами дослідження;
- вибір цільової аудиторії за необхідними параметрами;
- проведення онлайн-опитування, шляхом заповнення респондентами попередньо підготованої форми опитувальника за допомогою інструменту Google Forms.
- обробка результатів здійснювалась методами математичної статистики (аналіз здійснювався із застосуванням наступних методів: описові статистики, порівняльний аналіз, визначення статистичної розбіжності із застосуванням критерію Уелча, кореляційний та регресійний аналізи) за допомогою програми JAMOVI 2.3.18.
- аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження.

В межах нашого дослідження ми висунули наступні припущення, які були перевірені в емпіричній частині, а саме:

- Як тип прив'язаності до батька в дитинстві впливає на формування уявлень про ідеального партнера?

- Чи спостерігається кореляція між відсутністю батька в дитинстві та підвищеним рівнем тривожності у партнерських стосунках в дорослому віці?

- Чи проявляють жінки, які виростили без батька, схильність до ідеалізації партнера або, навпаки, до уникнення близьких стосунків?

- Чи відрізняється рівень задоволеності стосунками між жінками з повних та неповних родин?

- Як соціальні та культурні фактори модифікують вплив відсутності батька на партнерські стосунки жінок?

2.1.1 Характеристика вибірки.

Загалом у дослідженні взяли участь 404 жінки.

Ваш вік?
404 відповіді

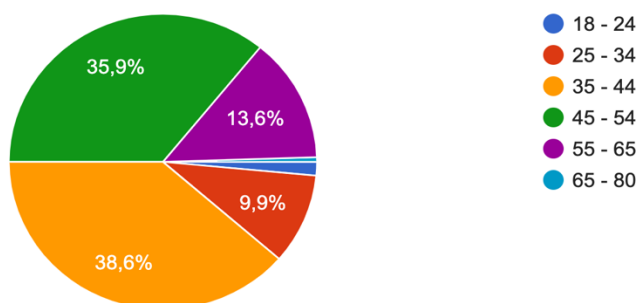

Рис. 2.1. Розподіл вибірки за віком

Найчисленнішими є дві вікові групи: 35–44 роки — 38,6% (n=156) та 45–54 роки — 35,9% (n=145). Це означає, що більшість респонденток перебувають у періоді зрілості — етапі, коли усвідомлюється та переосмислюється не тільки власний досвід стосунків, а й дитячі травми.

Освіта

404 відповіді

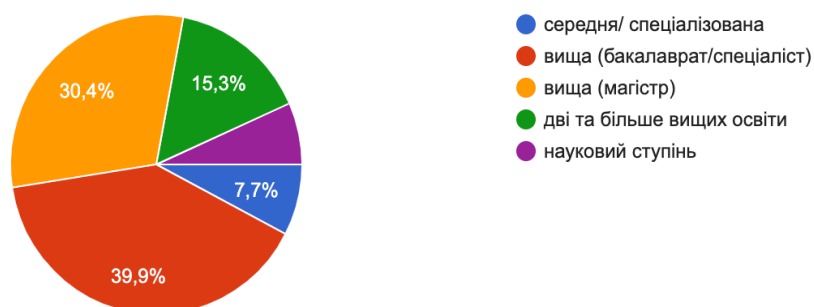
 Копіювати діаграму

Рис. 2.2. Розподіл вибірки за освітнім рівнем

Понад 85% респонденток мають вищу освіту, з них: 30,4% — магістратура, 39,9% — дві й більше вищих освіти, 6,7% — науковий ступінь. Жінки з високим рівнем освіти частіше мають рефлексивну установку до особистого досвіду, що підтверджує валідність відповідей у глибинному опитуванні.

Сімейний стан

404 відповіді

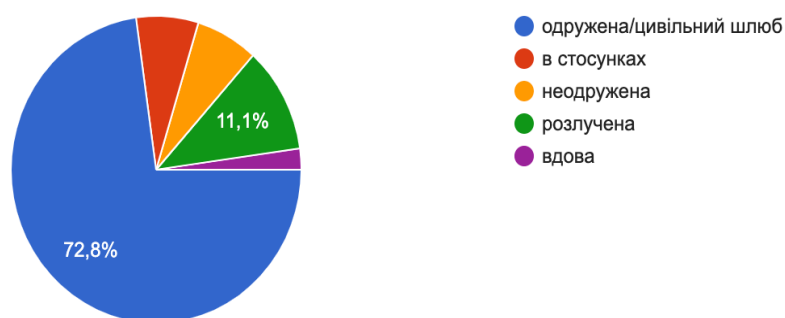
 Копіювати діаграму

Рис. 2.3. Розподіл вибірки за сімейним станом

Більшість жінок мають досвід довготривалих партнерських відносин, що дозволяє глибше оцінити задоволення стосунками в динаміці.

Рід діяльності

404 відповіді

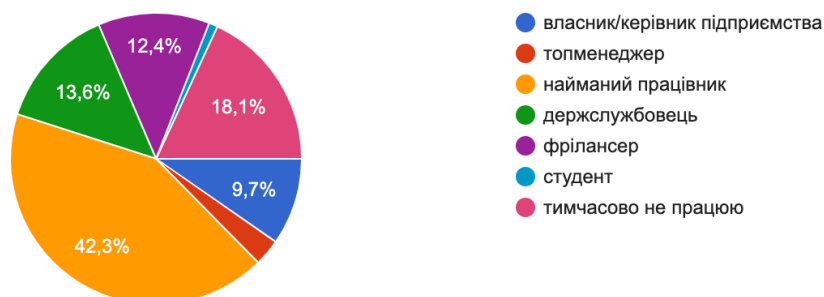
 Копіювати діаграму

Рис. 2.4. Розподіл вибірки за родом діяльності

Значна частина жінок або працює в структурах із вертикальною ієрархією, або тимчасово без роботи — це може впливати на відчуття стабільності й потребу у внутрішній опорі, яку традиційно уособлює батько.

Сукупний щомісячний дохід

404 відповіді

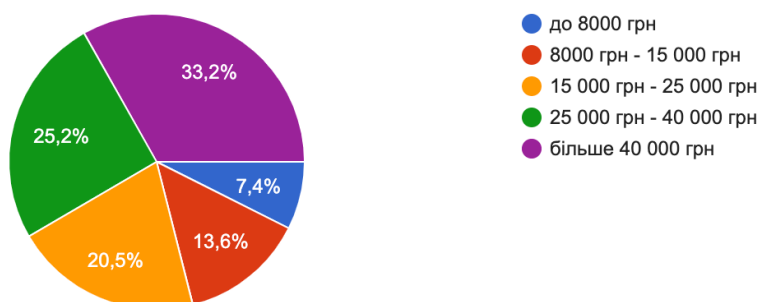
 Копіювати діаграму

Рис. 2.5. Розподіл вибірки за щомісячним доходом

- 33,2% — 15 000 – 25 000 грн
- 25,2% — 25 000 – 40 000 грн
- 20,5% — понад 40 000 грн

Більшість жінок мають відносно стабільний середній або вище середнього дохід, що дозволяє припустити, що емоційні аспекти

стосунків є важливішими тригерами незадоволеності, ніж матеріальні.

Чи проживав з Вами до 18 років в родині рідний батько?

[Копіювати діаграму](#)

404 відповіді

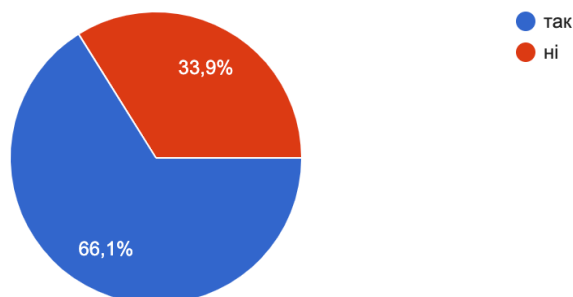

Рис. 2.6. Розподіл вибірки за родинною структурою

У більшості жінок була стала чоловіча фігура в дитинстві - батько.

Чи проживали Ви до Вашого повноліття (18 років) в родині з вітчимом?

[Копіювати діаграму](#)

404 відповіді

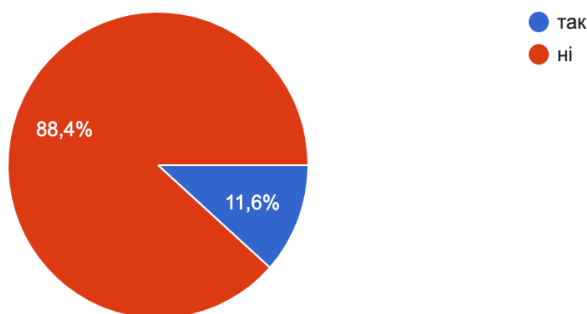

Рис. 2.7. Розподіл вибірки за наявністю вітчима

Ми бачимо, що 11,6% респонденток зростали з вітчимом, тобто це 47 осіб, але тільки 10 з них відповіли, що вважають, що вітчим частково чи повністю взяв на себе функції батька.

Отримані дані свідчать, що більшість жінок, які взяли участь у дослідженні, — це соціально активні, освічені й професійно реалізовані особистості віком 35–54 роки, що мають досвід стосунків і/або сімейного життя.

Для дослідження ми визначили 1 група - жінки, що росли без батька; 2 група - жінки, що росли з батьком. Аналіз дослідження ми робили в групі з 278 жінок, з них:

- 137 осіб зростали без батька;
- 141 особи проживали з батьком у родині до повноліття.

2.1.2 Опис методик дослідження.

Опитувальник складався з амнестичної анкети та 4 методик.

Методика «Установки в сімейній парі», розроблена Р.П. Федоренком у 2015 році, призначена для вивчення ціннісно-мотиваційних установок подружжя та визначення ступеня їх соціально-психологічної сумісності. Вона дозволяє проаналізувати, наскільки подібні або різні уявлення партнерів щодо ключових сфер подружнього життя.

Основна мета методики - оцінити ступінь узгодженості поглядів подружжя (або партнерів) щодо таких важливих аспектів, як:

- інтимно-емоційна сфера;
- соціально-побутова сфера;
- матеріальна сфера;
- виховання дітей;
- духовно-культурна сфера;
- зовнішня привабливість партнера;

- життєві цілі та цінності.

Респондентам пропонується оцінити за допомогою шкали значущості (зазвичай 1–5 балів) різні сфери взаємодії в подружжі: як вони самі бачать ці сфери, і як, на їхню думку, їх бачить партнер. Порівняння реальних та уявних оцінок дозволяє виявити рівень взаєморозуміння, приховані конфлікти та потенційні точки зростання у відносинах.

Методика вважається надійною та валідною у контексті українських соціокультурних умов. Вона має хорошу діагностичну здатність у виявленні дисгармоній у сімейних установах і дозволяє проводити як індивідуальний, так і парний аналіз.

Опитувальник «Досвід близьких стосунків», розроблений Ф. Бреннон у 1998 році та адаптований для українського контексту М. Казанжи й Ю. Вторніковою (2022), призначений для оцінки індивідуальних відмінностей дорослих у типах прив'язаності, що проявляються у міжособистісних стосунках. У його структурі міститься 28 тверджень, які формують дві шкали. Перша з них — шкала тривожності — відображає рівень упевненості або, навпаки, тривожності щодо надійності та чуйності значущої іншої людини. Друга шкала — шкала уникнення — оцінює ступінь дискомфорту, який респондент відчуває у разі психологічного зближення та емоційної залежності від партнера.

Щодо опитувальника негативного дитячого досвіду, він є адаптованою версією американського інструменту ACE (Adverse Childhood Experiences), що був розроблений у 1990 році командою науковців: В. Феллічі, Р. Тамом, Д. Норденбергом, Д. Вільямсоном, А. Шпітцом, В. Едвардсом, М. Косом та Дж. Марксом. Оригінальний опитувальник складався з 10 основних запитань, які, у свою чергу,

включали 17 підпитань, і мав на меті виявити зв'язок між досвідом, отриманим у дитинстві, та станом фізичного і психічного здоров'я в дорослому житті. Ці питання охоплювали такі види дитячої травматизації, як сексуальне, фізичне й психологічне насильство, емоційне й фізичне нехтування, а також негативні обставини життя в родині — зокрема, розлучення батьків, жорстоке поводження з матір'ю або іншими членами сім'ї, залежність від психоактивних речовин, психічні захворювання чи ув'язнення родичів.

Українська адаптація методики, здійснена К. Мілютиною, передбачала розширення оригінальної структури до 20 запитань. Така модифікація дала змогу деталізувати первинно узагальнені формулювання та отримати більш глибоку картину пережитого негативного досвіду. Зокрема, були додані питання про територіальні обмеження, тяжкі захворювання та шкільний булінг. Кожне запитання мало бінарну шкалу відповідей — «так» або «ні», що відповідало одному або нулю балів. У 2022 році група українських дослідників — О. І. Власова, Н. В. Родіна, Ю. О. Целікова, Л. К. Ворнікова та Ю. О. Тихоненко — доповнили методику ще двома запитаннями та здійснили її стандартизацію українською мовою. У результаті, остаточна версія опитувальника нараховує 22 запитання, за якими підраховується загальна сума балів та оцінюються показники за трьома основними й однією додатковою шкалою.

Тест-опитувальник – «Задоволеності шлюбом» розроблений В.В. Століним, Т. Л. Романовою, Г. П. Бутенко. Тест-опитувальник "Задоволеність шлюбом" призначений для експресдіагностики ступеня задоволеності шлюбом, а також ступеня узгодженості-неузгодженості задоволеності шлюбом конкретної подружньої пари. Опитувальник є

одновимірною шкалою, що складається з 24 тверджень, які належать до різних сфер: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки тощо.

Також на початку дослідження у відповідності з метою, об'єктом і предметом дослідження, було висунуто ряд припущень, що виступили як **гіпотеза**: Дослідити чи вибір дівчатами майбутнього чоловіка визначається тим типом відносин, які складаються у них із батьком? Чи відсутність батька в дитинстві у жінок негативно корелює з їх задоволеністю партнерськими стосунками?

Очікується, що жінки, які виростили без батька, демонструватимуть більшу емоційну вразливість, тривогу, страх перед прив'язаністю або навпаки – схильність до пошуку ідеалізованого партнера, що впливатиме на якість оцінки їхніх партнерських відносин, а також можуть мати нижчий рівень задоволеності такими стосунками.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Аналіз отриманих даних в ході емпіричного дослідження проходив в декілька етапів. На початковому етапі було проведено аналіз внутрішньої надійності методик за допомогою α -Кронбаха та ω -Макдональда.

Для опитувальника задоволеності шлюбом було отримано такі показники: α -Кронбаха = 0.907 та ω -Макдональда = 0.916. Для методики «Установки в сімейній парі» отримано такі показники: α -Кронбаха = 0.746 та ω -Макдональда = 0.752. Для опитувальника негативного дитячого досвіду отримано наступні дані: α -Кронбаха = 0.827 та ω -Макдональда = 0.829. Для методики «Досвід близьких стосунків»: α -Кронбаха = 0.839 та ω -Макдональда = 0.849. Отримані результати вказують на достатню узгодженість питань та надійність обраного

психодіагностичного інструментарію.

Табл.2.1.

Перевірка надійності та узгодженості шкал методик

Методики	α - Кронбаха	ω - Макдональда
Опитувальник задоволеності шлюбом	0.907	0.916
Методика «Установки всієї парі»	0.746	0.752
Опитувальник негативного дитячого досвіду	0.827	0.829
Досвід близьких стосунків	0.839	0.849

Для перевірки нормальності розподілу було застосовано тест Шапіро – Уїлка. При $p > 0,05$ підтверджується нульова гіпотеза про відсутність відмінностей емпіричного розподілу у виборці від нормального. За всіма досліджуваними змінними за результатами перевірки отримано $p < 0.05$, що говорить про порушення припущення про нормальність.

Табл.2.2.

Перевірка нормальності розподілу у виборці

	Критерій Шапіро-Уїлка	Статистична значущість (p)
1.Позитивність ставлення до людей	0.952	< .001
2.Альтернатива між обов'язком й задоволенням	0.965	< .001
3.Ставлення до дітей	0.930	< .001
4.Автономність	0.961	< .001

5.Ставлення до розлучення	0.957	< .001
6.Ставлення до романтичної любові	0.923	< .001
7.Значення сексуальної сфери в сімейному житті	0.975	< .001
8.Ставлення до «заборони сексу»	0.928	< .001
9.Орієнтація на традиційні уявлення	0.892	< .001
10.Ставлення до грошей	0.969	< .001
Задоволеність шлюбом	0.911	< .001
1. Проживання у дисфункціональній сім'ї	0.840	< .001
2. Деструктивне ставлення оточення	0.930	< .001
3. Залучення до раннього статевого життя	0.836	< .001
4. Соціально-емоційна занедбаність	0.836	< .001
Загальний рівень НДД	0.949	< .001
Шкала тривожності	0.935	< .001
Шкала уникнення близькості	0.946	< .001

Наступним етапом було вивчення описових статистик за обраними для дослідження методиками. За опитувальником «Досвід близьких стосунків», що включає дві шкали: шкала тривожності та шкала уникнення близькості у відносинах прив'язаності, отримано наступні показники:

Табл.2.3.

Описові характеристики за опитувальником «Досвід близьких стосунків»

Шкали	Група	Кількість	Середнє арифметичне (M)	Стандартне відхилення (SD)
Шкала тривожності	1	137	4.56	2.98
	2	141	4.17	2.92
Шкала уникнення	1	137	4.77	2.81
	2	141	4.78	3.16

*1 - жінки, що росли без батька; 2 - жінки, що росли з батьком

За методикою «Досвід близьких стосунків» розподіл за рівнем прояву відбувається наступним чином:

- для шкали тривожності: низький рівень 0 - 3 бали, середній 4 - 7 та високий 8 -12 балів;
- для шкали уникнення: низький рівень 0 - 5 бали, середній 6 - 9 та високий 10 -12 балів.

За шкалою уникнення отримано показники для обох груп на одному рівні, що відповідає низькому відповідно до методики. За шкалою тривожності показники обох груп відповідають середньому рівню прояву ознаки, однак для жінок, що проживали без батька даний показник вищий (M = 4.56, SD = 2.98), ніж для жінок, що зростали із батьком (M = 4.17, SD = 2.92). Таким чином, для респонденток, що зростали без батька більш характерний прояв тривожності у відносинах прив'язаності.

За опитувальником негативного дитячого досвіду отримано наступні дані

Табл.2.4.

**Описові характеристики за опитувальником негативного
дитячого досвіду**

Шкали	Г рупа	Кіль кість	Середнє арифметичне (M)	Станда ртне відхилення (SD)
1. Проживання у дисфункціональній сім'ї	1	137	2.40	1.52
	2	141	1.09	1.54
2. Деструктивне ставлення оточення	1	137	4.58	2.89
	2	141	3.77	03.0 1
3. Залучення до раннього статевого життя	1	137	1.34	1.21
	2	141	1.04	1.07
4. Соціально-емоційна занедбаність	1	137	1.34	1.21
	2	141	1.04	1.07
Загальний рівень НДД	1	137	7.73	4.18
	2	141	5.43	4.24

*1 - жінки, що росли без батька; 2 - жінки, що росли з батьком

Згідно з методикою за окремими шкалами нормативними значеннями є:

- Проживання у дисфункціональній сім'ї - від 0- до 5 балів;
- Деструктивне ставлення оточення - від 0 до 4 балів;
- Залучення до раннього статевого життя - 0 балів;
- Соціально-емоційна занедбаність - 0 - 2 бали;
- Загальний рівень НДД - від 0 до 9 балів.

Отримані показники за 1, 4 шкалами та загальним рівнем НДД відповідають нормі, однак значення у жінок, що виростили без батька,

вищі, ніж у жінок, які зростали у повній сім'ї. Також за шкалою “Деструктивне ставлення оточення” для жінок, що росли без батька значення перетнуло межу норми ($M = 4.58$; $SD = 2.89$). Показники за шкалою “Залучення до раннього статевого життя” вище нормативних для обох груп, проте для респонденток, що росли без батька вищі. Отримані результати дають підставу, з'ясувати статистично підтвержену/непідтвержену різницю, що буде здійснено на наступному етапі аналізу.

Для вивчення одного з важливих аспектів партнерських стосунків, а саме внутрішніх установок досліджуваних жінок по найбільш значущім у сімейній взаємодії сфер, було застосовано методикою «Установки в сімейній парі».

Табл.2.5.

Описові характеристики за методикою «Установки в сімейній парі»

Шкали	Група	Кількість	Середнє арифметичне (M)	Стандартне відхилення (SD)
1. Позитивність ставлення до людей	1	137	2.28	0.354
	2	141	2.33	0.319
2. Альтернатива між обов'язком й задоволенням	1	137	2.44	0.415
	2	141	2.48	0.401
3. Ставлення до дітей	1	137	1.89	0.602
	2	141	2.01	0.557
4. Автономність	1	137	2.25	0.529
	2	141	2.28	0.484

5.Ставлення до розлучення	1	137	1.94	0.423
	2	141	1.98	0.424
6.Ставлення до романтичної любові	1	137	1.69	0.564
	2	141	1.68	0.558
7.Значення секс. сфери в сім.житті	1	137	2.81	0.514
	2	141	2.74	0.526
8.Ставлення до «заборони сексу»	1	137	1.60	0.399
	2	141	1.56	0.459
9.Орієнтація на традиційні уявлення	1	137	3.48	0.464
	2	141	3.49	0.425
10.Ставлення до грошей	1	137	2.68	0.436
	2	141	2.70	0.495

*1 - жінки, що росли без батька; 2 - жінки, що росли з батьком

За даною методикою досліджуються установки, які згруповано в десять шкал: позитивність ставлення до людей, альтернатива між обов'язком й задоволенням, ставлення до дітей, автономність, ставлення до розлучення, ставлення до романтичної любові, значення сексуальної сфери в сімейному житті, ставлення до «заборони сексу», орієнтація на традиційні уявлення, ставлення до грошей. Максимально можливий бал згідно з методикою становить 4. Отже, при вивченні отриманих даних двох досліджуваних груп (Таблиця 2.5.), спостерігається незначна різниця між значеннями та однакова проявленість ознак.

Таким чином, і для жінок, що зростили без батька, і для жінок, що виростили у повній родині, характерне в цілому достатньо позитивне, оптимістичне уявлення про людей, цілком врівноважене відношення і до

обов'язку, і до задоволення, а також врівноважене ставлення до співвідношення автономності та спільності у різних сферах взаємодії із партнером. Про це свідчить вище середнього рівень прояву для обох груп за такими шкалами як, “Позитивність ставлення до людей”, “Альтернатива між обов'язком й задоволенням”, “Автономність”. Вище середнього рівня значення також для обох груп за шкалою “Значення сексуальної сфери в сімейному житті”, що свідчить про помірність прояву даної ознаки, та за шкалою “Ставлення до грошей”, що говорить про достатньо розумне ставлення до витрат, без крайнощів між скупістю та марнотратством.

Найбільш високі значення отримано за шкалою “Орієнтація на традиційні уявлення” і для першої групи ($M = 3.48$, $SD = 0.464$), і для другої групи ($M = 3.49$, $SD = 0.425$). Таким чином, для досліджуваних жінок обох груп характерне менш традиційне уявлення про роль жінки у стосунках та у шлюбі (за методикою чим вищі значення, тим менш проявлена ознака). Найменші показники за шкалами “Ставлення до «заборони сексу»” ($M = 1.60$, $SD = 0.399$), “Ставлення до романтичної любові” ($M = 1.56$, $SD = 0.459$), що вказує на достатньо проявлену здатність респонденток обох груп вільно спілкуватися на тему сексу та вихід за обмеження традиційних уявлень стосовно романтичних стосунків. Також отримані дані за шкалою “Ставлення до розлучення” - середній рівень прояву для обох груп - засвідчують, що для досліджуваних жінок характерне достатньо лояльне ставлення до розлучення.

За шкалою “Ставлення до дітей” спостерігається незначна різниця між значеннями груп: 1 група - $M = 1.89$, $SD = 0.602$; 2 група - $M = 2.01$, $SD = 0.557$. За даною шкалою чим вищий бал, тим більш значущою є для респонденток роль дітей у житті. Таким чином, прояв за даною

ознакою на середньому рівні для обох груп, але для жінок, що зростали у повній родині більш характерно наділяти значущість дітям.

Для визначення рівня задоволеності партнерськими стосунками у респонденток було застосовано тест-опитувальник «Задоволеності шлюбом». Необхідно зазначити, що дана методика застосована для оцінювання респондентками не лише шлюбу/цивільного шлюбу, але й постійних партнерських стосунків, оскільки опитувальник дозволяє дослідити як жінки сприймають себе та партнера по ряду параметрів, а також ставлення та позитивні/негативні думки стосовно партнерських відносин. Тобто опитувальник визначає саме суб'єктивне ставлення респонденток до партнерських стосунків, партнера, суб'єктивне оцінювання рівня задоволеності близькістю у взаємовідносинах. Отримано наступні дані:

Табл. 2.6.

**Описові характеристики за тестом-опитувальником
задоволеності шлюбом**

	Група	Кількість	Середнє арифметичне (M)	Стандарт невідхилення (SD)
Задоволеність шлюбом	1	137	32.4	10.1
	2	141	32.7	9.99

*1 - жінки, що росли без батька; 2 - жінки, що росли з батьком

Для респонденток, що зростали у повних родин, отримано середнє арифметичне $M = 32.7$ при стандартному відхиленні $SD = 9.99$. Для групи досліджуваних жінок, що зростали без батька: $M = 32.4$, $SD = 10.1$. Такі показники свідчать про загальний рівень задоволеності стосунками у відносинах.

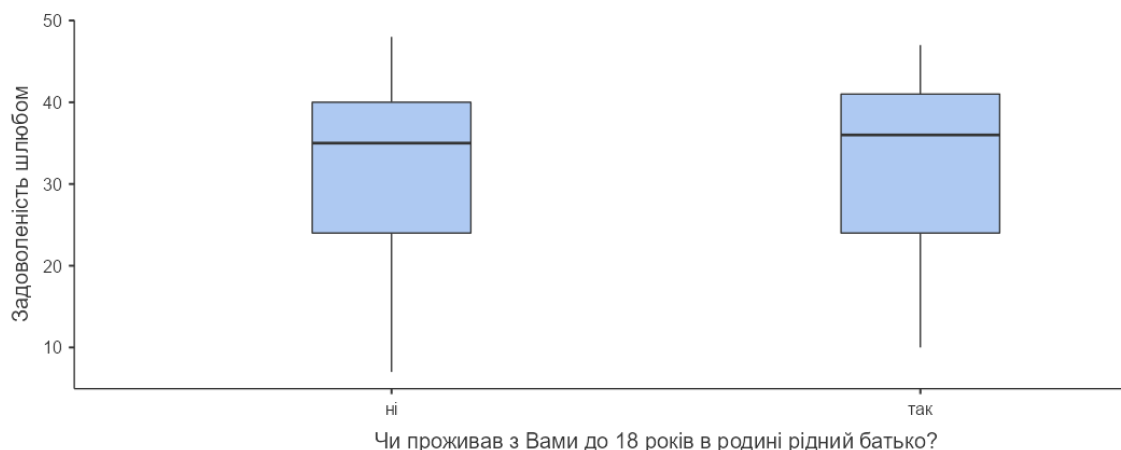

Рис2.8. Розподіл даних за рівнем задоволеності партнерськими стосунками

Вивчення описових статистик та проведений порівняльний аналіз дає можливість зробити висновок, що для жінок, які зростали у неповній родині більш характерна тривожність у близьких стосунках, хоча і в межах норми показники, але більш проявлена дана ознака. Вищі значення для 1 групи за усіма шкалами методики негативного дитячого досвіду свідчить про те, що попри нормативність їх значень відчуття відсутності батька позначалося і на відчутті родини в дитинстві, і на стосунках з оточенням.

Загалом для жінок даної вибірки, незалежно від того, зростали вони з батьком чи ні, характерне в цілому достатньо позитивне та оптимістичне уявлення про людей, врівноважене відношення як стосовно обов'язків, так і задоволень, а також врівноважене ставлення щодо співвідношення автономності та спільності взаємодії із партнером у сферах сумісної діяльності, незаангажованість стосовно уявлень ролі жінки та відхід від ригідності патріархальних традицій у сім'ї.

Наступний етап полягав у виявленні статистично значущої розбіжності між середніми значеннями першої та другої групи. Задля

вибору необхідного критерію для порівняння середніх двох груп необхідно взяти до уваги результати перевірки нормальності розподілу.

Оскільки встановлено порушення припущення про нормальність за досліджуваними змінними, то слід використовувати непараметричний критерій Манна-Уїтні, проте він має обмеження у застосуванні - кількість респондентів не повинна бути більше ніж 60 осіб. У нашому випадку, коли розподіл ненормальний, але кількість учасників у групах більше за 60, центральна гранична теорема дозволяє припустити, що середні значення розподілів будуть тяжіти до нормальних при збільшенні кількості респондентів, що може виправдати використання критерію Уелча. Отримано наступні результати:

Табл.2.7.

Перевірка рівності середніх значень по двох групах

	Статистика	Значущість (p)	Величина ефекту (d- Коена)
1. Проживання у дисфункціональній сім'ї	7.12	< .001	0.854
Загальний рівень НДД	4.55	< .001	0.546
2. Деструктивне ставлення оточення	2.31	0.022	0.277

Результат засвідчує, що є статистично значуща розбіжність між середніми значеннями двох досліджуваних груп за змінними:

- проживання у дисфункціональній сім'ї на рівні значущості $p < 0.001$; величина ефекту становить 0.854, що відповідає високому рівню;
- загальний рівень НДД (негативного дитячого досвіду) на рівні

значущості $p < 0.001$; величина ефекту становить 0.546, що відповідає середньому рівню;

- деструктивне ставлення оточення на рівні значущості $p = 0.022$; величина ефекту становить 0.277, що відповідає нижче середнього рівня.

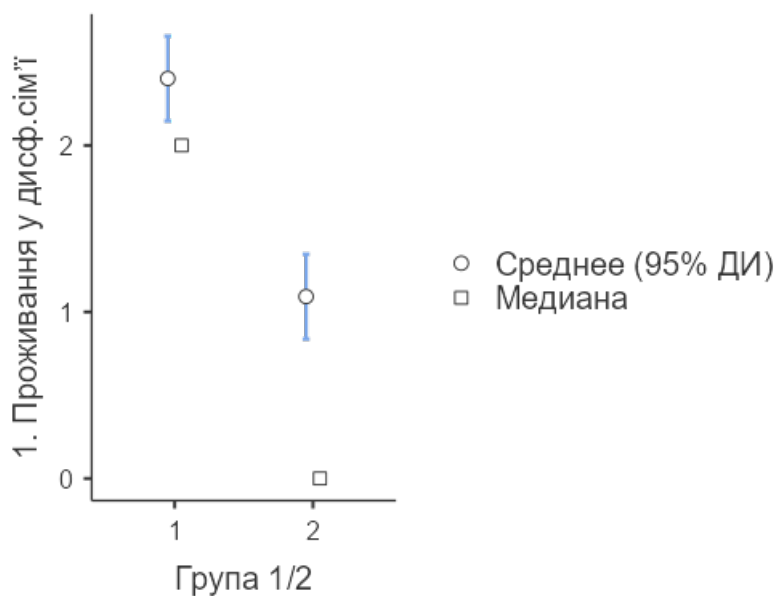

Рис.2.9. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за змінною "проживання у дисфункціональній сім'ї"

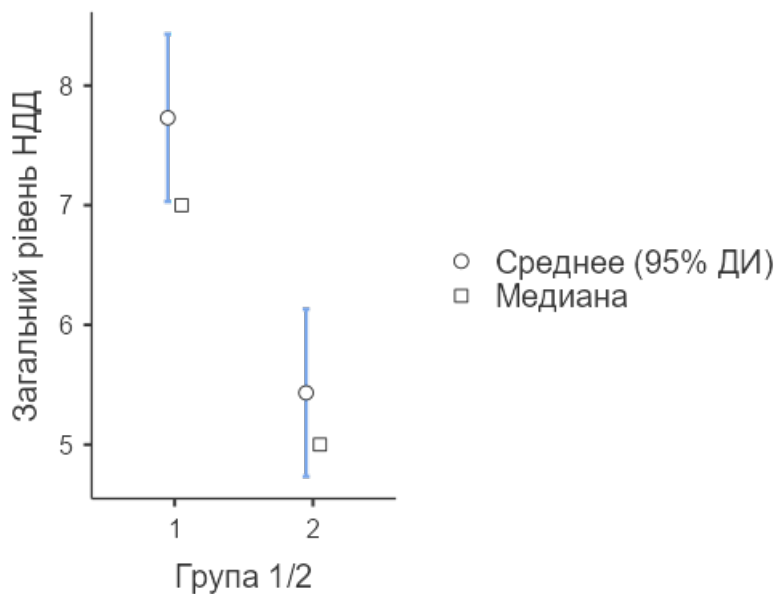

Рис.2.10. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за змінною «загальний рівень НДД»

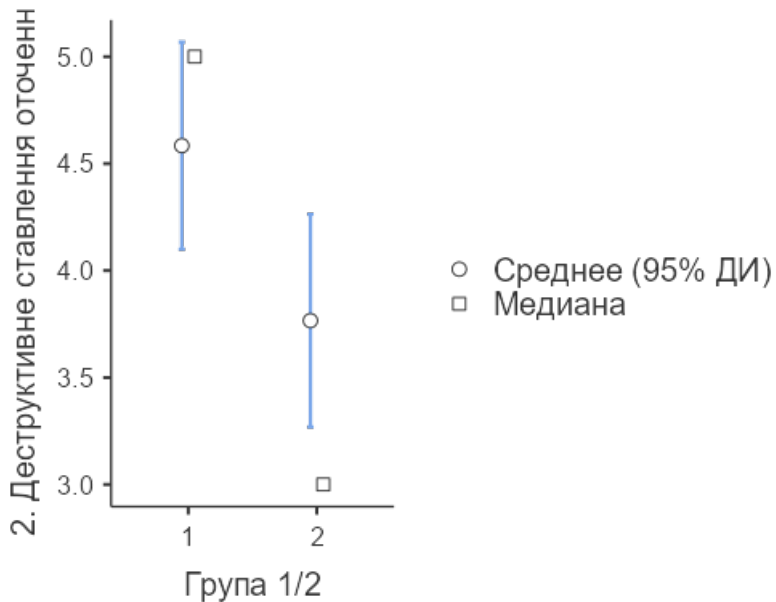

Рис.2.11. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за змінною «деструктивне ставлення оточення»

Таким чином, результат підтверджує, що для 1 групи, для жінок,

щозростали без батька, відмічається вищий рівень негативного дитячого досвіду та досвіду проживання в умовах дисфункціональної сім'ї. Однак, звертаючись до етапу вивчення описових статистик, треба зазначити, що показники обох груп в межах норми за даними змінними. Це можна пояснити тим, що навіть якщо дитячий досвід зростання без батька не набув ознак травматичного, оскільки можна припустити (що потребує індивідуального підходу до кожного респондента та його історії), що роль умовно батька міг виконувати інший чоловік в житті дитини (наприклад, дідусь, дядько, вчитель, а в амнестичній анкеті вказана навіть мати, як та, що замінила батька), заповнюючи тим самим пробіл відсутності рідного батька через увагу, турботу, авторитет. Однак, результати проведеного аналізу та встановлення розбіжності між показниками двох груп дає підставу розмірковувати про те, що все одно розуміння відсутності рідного батька в родині залишає слід у сприйнятті особистого досвіду.

Застосування критерію Уелча не виявило статистично значущої відмінності між середніми значеннями за всіма іншими досліджуваними змінними для двох груп.

Для подальшого аналізу був застосований метод кореляційного аналізу. Кореляційний аналіз – метод обробки статистичних даних, що полягає у вивченні коефіцієнтів кореляції між змінними для встановлення між ними статистично значущих взаємозв'язків. Прийнято рішення застосувати коефіцієнт Спірмена, оскільки встановлено порушення нормальності розподілу.

Табл.2.8.

Значення кореляцій та їх значущість

		Задоволеність шлюбом
Шкала тривожності	Коефіцієнт Спірмена	-0.217
	Статистична значущість(p)	< .001
Шкала уникнення близькості	Коефіцієнт Спірмена	-0.629
	Статистична значущість(p)	< .001

Встановлено середню обернену кореляцію між задоволеністю шлюбом/партнерськими стосунками та шкалою уникнення близькості ($r = -0.629$, $p < 0.001$): при зростанні прояву уникання у близьких взаємовідносинах спостерігається зниження рівня задоволеності партнерськими стосунками. Оскільки це двосторонній кореляційний зв'язок, то і покращення суб'єктивного відчуття благополуччя від партнерських відносин супроводжується зниженням прояву уникання.

Рис.2.12. Кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом/партнерськимистосунками та уникненням близькості

Відзначаються слабкі обернені кореляційні взаємозв'язки між задоволеністю шлюбом/партнерськими стосунками та:

- Деструктивне ставлення оточення ($r = -0.253, p < 0.001$);
- Загальний рівень НДД ($r = -0.214, p < 0.001$);
- Шкала тривожності ($r = -0.217, p < 0.001$).

Таким чином, чим травматичніший дитячий досвід, руйнівний вплив оточення на дитину, а також тривожність у близьких стосунках, тим ймовірніше спостерігатиметься негативна суб'єктивна оцінка рівня благополуччя партнерських стосунків. Слабкість кореляції пояснюється тим, що задоволеність шлюбом/партнерськими відносинами взаємопов'язана з багатьма чинниками, а не лише із наявністю в дитинстві негативного досвіду та тривожності.

Встановлено слабкі прямі кореляції між ознакою уникнення у

близьких стосунках та деструктивним ставленням оточення у дитинстві та загальним негативним дитячим досвідом:

- Деструктивне ставлення оточення ($r = 0.260$, $p < 0.001$);
- Загальний рівень НДД ($r = 0.245$, $p < 0.001$).

Табл.2.9.

Значення кореляцій та їх значущість

		Шкала уникнення близькості
2. Деструктивне ставлення оточення	Коефіцієнт Спірмена	0.260
	Статистична значущість(p)	< .001
Загальний рівень НДД	Коефіцієнт Спірмена	0.245
	Статистична значущість(p)	< .001

Таким чином, при зростанні досвіду некоректного, необережного ставлення з боку близького оточення та загального травмівного досвіду у дитинстві супроводжується зростанням ступеня дискомфорту, що з'являється при психологічному зближенні з іншою людиною та формуванням стратегії уникання у близьких стосунках.

Вирішено дослідити кореляційні зв'язки між негативним дитячим досвідом та установками стосовно шлюбу/партнерських стосунків. Отримано слабку негативну кореляцію між загальним негативним дитячим досвідом та установкою стосовно розлучень ($r = -0.236$, $p < 0.001$)

Табл.2.10

Значення кореляцій та їх значущість

		Загальний рівень НДД
5.Ставлення до розлучення	Коефіцієнт Спірмена	-0.236
	Статистична значущість(p)	< .001

За методикою чим вищі показники за шкалою «Ставлення до розлучення» тим менш лояльне ставлення респондента до розлучення. Таким чином, отриманий результат кореляційного аналізу вказує, що при більшому рівні травматизації у дитинстві (НДД) спостерігається зростання лояльності до розлучення. Слабкий кореляційний зв'язок свідчить про те, що загальний негативний дитячий досвід є лише складовою загального досвіду людини, яка формує внутрішні установки протягом всього життєвого шляху.

Для з'ясування того, які чинники впливають на рівень задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками застосовано метод регресійного аналізу - метод визначення відокремленого і спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу.

Табл.2.11.

Результати регресійного аналізу для першої регресійної моделі

*Задоволеність шлюбом/партнерськими стосунками

Предиктори	Коефіцієнт(r)	Стандартна похибка	Статистична значущість(p)
Константа	43.378	1.028	< .001
Деструктивне ставлення оточення	-0.388	0.165	0.020
Шкала уникнення близькості	-1.921	0.165	< .001

Отриманий результат дозволив виявити спільний вплив на рівень задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками предикторів “Деструктивне ставлення оточення” ($p = 0.020$), “Шкала уникнення близькості” ($p < 0.001$). Таким чином, на суб’єктивне відчуття благополуччя у партнерських стосунках впливає наявність у дитячому досвіді руйнуючого ставлення оточення у поєднанні зі сформованою стратегією уникнення, що і проявляється появою дискомфорту у близьких стосунках.

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0.374$ визначає, що доля варіації рівня задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками пояснюється варіацією вищезазначених факторів на 37.4 %. Інші 62.6 % пояснюються дією інших чинників.

Табл.2.12.

Коефіцієнт детермінації для першої регресійної моделі

Показники відповідності моделі		
Модель	R	R ²
1	0.612	0.374

Таким чином, наявність травматичного досвіду та порушення прив'язаності у вигляді уникання, при якому людина страшиється близькості, хоча водночас може і відчувати потребу в присутності іншого, сприятиме зростанню напруженості у партнерських стосунках, а відтак і погіршенню суб'єктивної оцінки їх.

Однак треба зважити, що при вивченні описових статистик встановлено, що досліджувані жінки обох груп мають відносно нормативні показники за усіма методиками, не залежно від того зростали вони з батьком у повній сім'ї чи без батька.

Оскільки респондентки, заповнюючи анкету, давали відповідь стосовно свого сімейного стану, то вирішено дослідити й даний аспект за виокремленими змінними при кореляційно - регресійному аналізі.

Сформовано групи для порівняння відповідно до статусу:

- 1 - в стосунках;
- 2 - заміжня/цивільний шлюб;
- 3 - розлучена;
- 4 – не перебуваю у стосунках;
- 5 - вдова.

В нижченаведеній таблиці (Табл.2.13) наведено результати за

шкалами тривожності та уникнення методики “Досвід близьких стосунків”, загальним рівнем НДД та деструктивним ставленням оточення за опитувальником негативного дитячого досвіду для груп відповідно сімейного статусу.

Табл.2.13.

Описові характеристики за шкалами тривожності та уникнення, загальним рівнем НДД та деструктивним ставленням оточення для груп відповідно до сімейного статусу

Шкали	Група	Кількість	Середнє арифметичне(M)	Стандартне відхилення (SD)
Шкала тривожності	1	25	5.40	3.37
	2	194	3.96	2.67
	3	31	5.03	2.87
	4	22	5.36	04.09
	5	6	6.00	3.35
Шкала уникнення близькості	1	25	5.32	2.53
	2	194	4.08	2.81
	3	31	7.03	2.50
	4	22	7.09	03.02
	5	6	4.83	2.64
2. Деструктивне ставлення оточення	1	25	5.16	2.37
	2	194	4.01	03.04
	3	31	4.26	2.80
	4	22	4.59	03.08

	5	6	3.33	3.56
Загальний рівень НДД	1	25	8.24	3.69
	2	194	6.46	4.44
	3	31	6.13	3.46
	4	22	6.64	4.96
	5	6	4.83	5.53

*1 - в стосунках; 2 - одружена/цивільний шлюб; 3 - розлучена; 4 - неодружена;
5 - вдова

Досліджувані групи нерівномірні для проведення відповідного методу перевірки статистично значущої розбіжності між середніми досліджуваних груп, однак порівняльний аналіз дозволяє виявити, що найвищі показники за рівнем НДД та деструктивним ставленням оточення у дитячому досвіді є для 1 групи - респондентки, які знаходяться у стосунках. За шкалою тривожності найбільші значення для 5 групи - вдови, а за шкалою уникнення для 3 групи - розлучені жінки та 4 групи - неодружені респондентки.

За рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками отримано наступні дані:

Табл.2.14.

Описові характеристики за шкалами тривожності та уникнення для груп відповідно до сімейного статусу

Шкали	Група	Кількість	Середнє арифметичне (M)	Стандартне відхилення (SD)
Шкала тривожності	1	25	5.40	3.37
	2	194	3.96	2.67
	3	31	5.03	2.87

	4	22	5.36	04.09
	5	6	6.00	3.35
Шкала уникнення близькості	1	25	5.32	2.53
	2	194	4.08	2.81
	3	31	7.03	2.50
	4	22	7.09	03.02
	5	6	4.83	2.64

*1 - в стосунках; 2 - заміжня/цивільний шлюб; 3 - розлучена; 4 - незаміжня ; 5 - вдова

Найвищі показники за рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками для 2 групи - респондентки, що одружені або у цивільному шлюбі, та для 5 групи - вдови (для вдів характерна ідеалізація стосунків з померлим чоловіком). Найнижчі показники, що зазначаються за методикою як “скоріш неблагополучні” для 3 групи - розлучені та 4 групи - неодружені, а зіставляючи із результатами за попередніми методиками для даних досліджуваних жінок характерне уникання у стосунках прив’язаності. Для жінок, що знаходяться у стосунках встановлено найвищі показники за рівнем НДД та деструктивним ставленням оточення у дитячому досвіді при їхній суб’єктивній оцінці стосунків як “скоріш благополучні”, що потребує додаткового індивідуального дослідження аспектів їхніх стосунків, однак можна припустити, що наявні відносини з партнером можуть виконувати певну терапевтичну функцію.

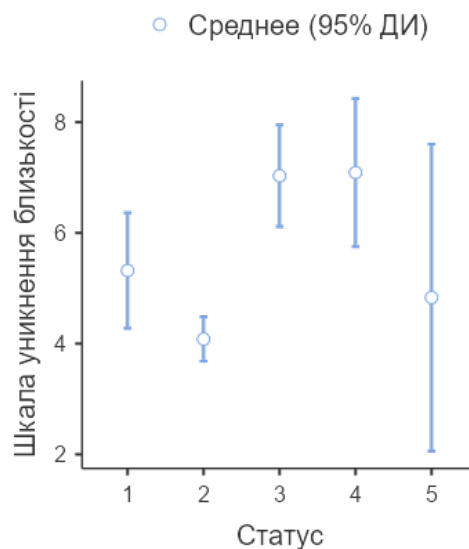

Рис.2.13. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за шкалою уникнення

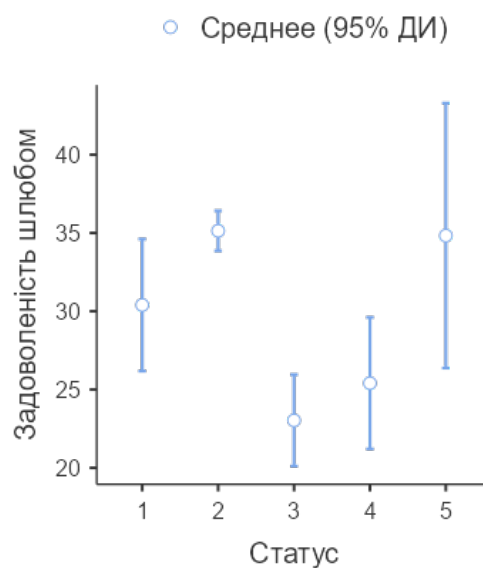

Рис.2.14.Графіки розподілу середніх значень по двох групах за рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками

На основі отриманих результатів вирішено створити другу регресійну модель із з'ясуванням як впливає наявність/відсутність статусу на задоволеність партнерськими стосунками вирішено створити

другу регресійну модель.

Табл.2.15.

Результати регресійного аналізу для другої регресійної моделі

*Задоволеність шлюбом/партнерськими стосунками

Предиктори	Коефіцієнт (r)	Стандартна похибка	Статистична значущість(p)
Константа ^a	40.1 337	1.164	< .001
Шкала тривожності	- 0.5329	0.183	0.004
Загальний рівень НДД	- 0.4463	0.122	< .001
Сімейний стан:			
в стосунках – одружена/цивільний шлюб	- 3.1785	1.870	0.090
вдова – одружена/цивільний шлюб	0.05 42	3.625	0.988
неодружена – одружена/цивільний шлюб	- 8.9045	1.968	< .001
розлучена – одружена/цивільний шлюб	- 11.6843	1.691	< .001

Отриманий результат дозволяє виявити спільний вплив на рівень задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками предикторів “Загальний рівень НДД” ($p < 0.001$), “Шкала тривожності” ($p = 0.004$) та фактору статусу “неодружена” та “розлучена” ($p < 0.001$). Статус шлюбу/цивільного шлюбу використовувався як опорний, і при аналізі статус “в стосунках” та “вдова” не мав статистичного підтвердження ($p = 0.090$ та $p = 0.988$).

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0.264$ визначає, що доля варіації рівня задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками пояснюється варіацією вищезазначених факторів на 26.4 %. Інші 73.6 % пояснюються дією інших чинників.

Табл.2.16.

Коефіцієнт детермінації для другої регресійної моделі

Показники відповідності моделі		
Модель	R	R ²
2	0.514	0.264

Спираючись на результати регресійного аналізу та попередніх методів, можна стверджувати, що на рівень задоволеності негативно впливає травмівний дитячий досвід у поєднанні з тривожністю у відносинах прив'язаності та невпевненості у надійності та чуйності значущої дорослої особи у дитинстві, що відповідно впливає й на формування близькості у партнерських стосунках, що може позначатися на суб'єктивній оцінці стосунків, супроводжуючись розлученнями або до відсутності стосунків взагалі.

Додаткові категорії дослідження.

Для розширення дослідницького інтересу вирішено дослідити окремо групу жінок, що зростали без рідного батька, відповідно до відповіді на питання анкети “Чи проживали Ви до Вашого повноліття в родині з вітчимом?” та простежити значення за виокремленими статистично значущими змінними на попередніх етапах аналізу. На дане питання відповіли 139 осіб:

- 4 особи відповіли, що проживали з батьком, а потім з вітчимом до повноліття;

- 43 осіб відповіли “так”;

- 92 респонденток відповіли “ні”.

Вирішено виділити для порівняння дві групи:

1 група - респондентки, що проживали з вітчимом - 47 осіб;

2 група - респондентки, що не проживали з вітчимом - 92 особи.

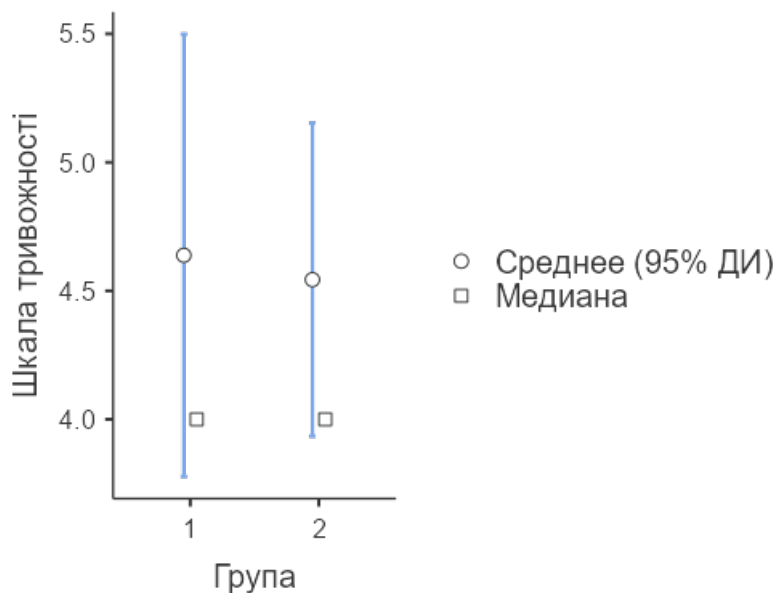
Табл.2.17.

Описові характеристики за шкалами тривожності та уникнення, та рівнем задоволеності шлюбом для двох груп

*1 - так, проживала з вітчимом, 2 - ні, не проживала

Шкали	Група	Кількість	Середнє арифметичне(M)	Стандартне відхилення (SD)
Шкала тривожності	1	47	4.64	3.01
	2	92	4.54	2.98
Шкала уникнення близькості	1	47	4.77	2.58
	2	92	4.73	2.92
Задоволеність шлюбом	1	47	30.96	10.24
	2	92	32.80	10.18

Рис.2.15. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за шкалою тривожності

Наведені графіки показують, що навіть якщо між середніми значеннями груп при вивченні описових статистик є різниця, але розкид даних такий, що розбіжність статистично не підтверджується.

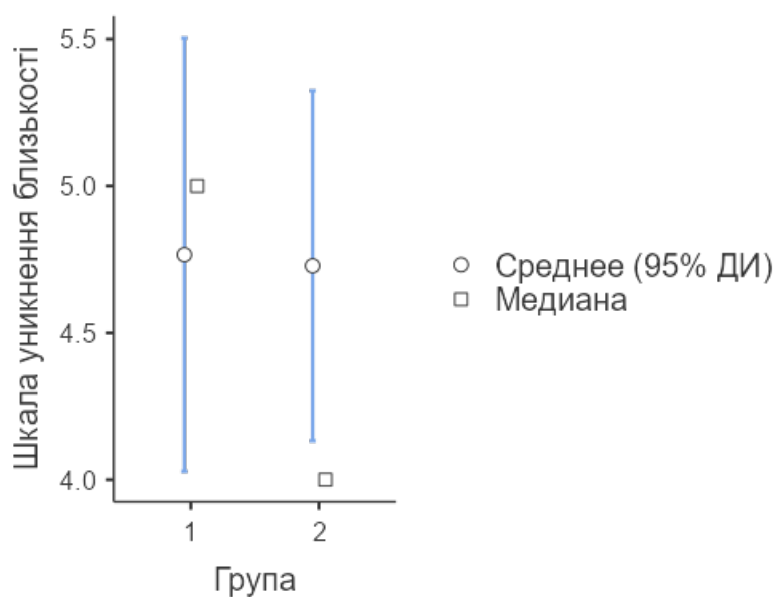

Рис.2.16. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за шкалою уникнення

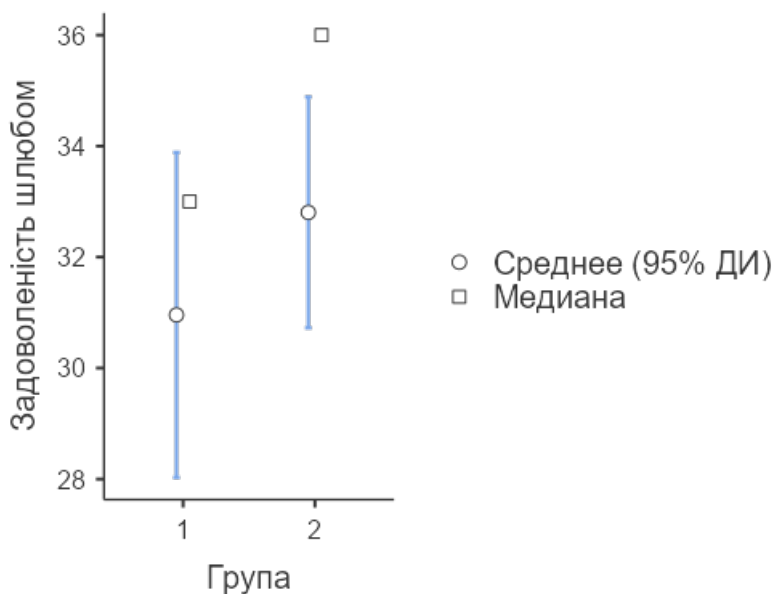

Рис. 2.17. Графіки розподілу середніх значень по двох групах за рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками

Порівняльний аналіз дозволяє простежити, що вищі показники для жінок, що проживали з вітчизною до повноліття (1 група) за шкалами тривожності, уникнення, але для обох груп отримано значення в межах середнього рівня.

За рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками отримані результати визначають суб'єктивну оцінку респонденток як "скоріш благополучні", проте для жінок, що не проживали з вітчизною показники вищі.

Застосування критерію Уелча, що допускає допустиму нерівність дисперсій в групах, показало відсутність статистично значущої розбіжності між середніми даних досліджуваних груп. Проте порівняльний аналіз знову підтверджує висновки попередніх етапів аналізу. Можна припустити, що в житті цих жінок була достатньо надійна батьківська фігура, яка могла компенсувати відсутність рідного батька певною мірою, проте для з'ясування цього потрібні

індивідуальні бесіди. Для даних категорій жінок достатньо високі показники за рівнем задоволеності шлюбом/партнерськими стосунками, що певно при індивідуальній бесіді прояснило б роль партнера в їхньому житті, адже партнерські/шлюбні стосунки мають одну з важливих функцій - терапевтичну.

Висновки до другого розділу

Під час аналізу установок досліджуваних експериментальної-1 та контрольної-2, груп жінок був використаний опитувальник, що складався з амнестичної анкети та 4 методик. Всі чотири методики пройшли перевірку на надійність та узгодженість за допомогою урахування коефіцієнта α - Кронбаха та ω -Макдональда і призначені для вивчення установок подружжя у взаємодії сфер людського життя, визначення ступеня соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі, оцінки індивідуальних відмінностей дорослих людей у якості стосунків прив'язаності і експресдіагностики ступеня задоволеності шлюбом. Було виявлено, що жінки обох груп, переважно, мають сучасні уявлення про ролі жінки, які вона виконує у сфері сімейного життя та соціального життя. Таким чином, і для жінок, що зростали без батька, і для жінок, що виростили у повній родині, характерне в цілому достатньо позитивне, оптимістичне уявлення про людей, цілком врівноважене відношення і до обов'язку, і до задоволення, а також врівноважене ставлення до співвідношення автономності та спільності у різних сферах взаємодії із партнером.

Це можна пояснити тим, що навіть якщо дитячий досвід зростання без батька не набув ознак травматичного, оскільки можна припустити, що роль умовно батька могла замінити мати, виконувати інший чоловік в житті дитини, заповнюючи тим самим пробіл відсутності рідного батька. Однак, результати проведеного аналізу та встановлення

розбіжності міжпоказниками двох груп дають підставу розмірковувати про те, що все одно розуміння відсутності рідного батька в родині залишає слід у сприйнятті особистого досвіду, бо для жінок, які зростали у неповній родині більш характерна тривожність у близьких стосунках, хоча показники і в межах норми, але дана ознака **більш проявлена**.

Спираючись на результати регресійного аналізу та попередніх методів, можна стверджувати, що тривожність негативно впливає на рівень задоволеності стосунками у відносинах прив'язаності та невпевненості у надійності, чуйності значущої дорослої особи у дитинстві, що відповідно впливає й на формування близькості у партнерських стосунках, що може позначатися на суб'єктивній оцінці стосунків, супроводжуючись розлученнями, відсутністю стосунків взагалі або навпаки сильному прагненню до прив'язаності. Жінки, які вирости без батька, більш схильні до тривожності у відносинах прив'язаності, що, ймовірно, є наслідком дитячого досвіду нестабільної підтримки чи відсутності певного емоційного зв'язку. Проте, низький рівень уникнення вказує, що вони не бояться близькості чи інтимності, а їхні труднощі більше пов'язані із тривожними очікуваннями в контексті стосунків. Дослідження підтверджує, що дитячий досвід формує специфічні риси у поведінці, які впливають на дорослі стосунки, але не визначають їх остаточно.

Тому ми вважаємо, що наша **гіпотеза**, що була висунута на початку дослідження, що жінки, які вирости без батька, демонструватимуть більшу емоційну вразливість, тривогу, страх перед прив'язаністю або навпаки – схильність до пошуку ідеалізованого партнера, що впливатиме на якість оцінки їхніх партнерських відносин, а також можуть мати нижчий рівень задоволеності такими стосунками не підтверджується.

РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДТРИМКИ ЖІНОК ІЗ ДОСВІДОМ ВІДСУТНОСТІ БАТЬКА В КОНТЕКСТІ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Згідно з результатами нашого дослідження, жінки, які зростали без батька або з емоційно холодним батьком, здебільшого демонструють адаптивну задоволеність партнерськими стосунками. Проте така задоволеність має свої компенсаторні механізми: очікування від партнера є заниженими, жінки не вимагають емоційної участі або залученості, адже в дитинстві основною фігурою підтримки була мати і як не дивно, наше дослідження показало, що для жінок, які проживали з вітчимою до повноліття (1 група) за шкалами тривожності та уникнення в дорослих стосунках, показники вищі.

Це свідчить не про відсутність потреби в емоційному контакті, а про захисні адаптивні механізми, які зменшують фрустрацію очікувань.

Цей розділ має на меті запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на підтримку жінок із досвідом відсутності батька, а також — на повернення повноцінної функціональної ролі батька в родину. Рекомендації адресовано як самим жінкам, так і психологам, соціальним працівникам та інституціям, які працюють із сім'ями.

3.1. Важливість повернення символічної ролі батька в соціокультурний контекст.

Повернення символічної ролі батька в соціокультурний контекст є ключовим для формування здорових міжособистісних стосунків та психоемоційного розвитку як дітей, так і дорослих. Це вимагає переосмислення традиційних ролей та активного залучення батьків у

виховний процес, що сприятиме гармонійному розвитку особистості та стабільності суспільства в цілому.

В контексті психоаналітичної традиції Жака Лакана, батько виконує символічну функцію, яку Лакан визначає, як “Ім’я Батька” — носія закону, правила, входження у соціум: «Саме в "імені батька" ми повинні визнати опору символічної функції, яка з початку історії ототожнювала його особу з фігурою закону». (Lacan, 2006) Відсутність батька у родині, яка протягом поколінь заміщується материнською фігурою, призводить до витіснення цієї функції з психіки дитини, а в ширшому сенсі, на нашу думку, з культурного простору нації. У результаті формуються сценарії психологічної симбіотичності, відсутності меж і фрустрованої автономії. Це унеможлиблює формування зрілого Я, що здатне будувати рівноправні, відповідальні партнерські стосунки. Також в роботі «Nom-du-Père» (Lacan, 2006) відсутність «Імені Батька» на рівні соціуму та держави провокує відсутність поваги до закону, меж, внутрішнього регулятора, що на рівні особистості може призводити до психотичних порушень, втрати ідентичності, хаосу в мисленні. На рівні фіксації та розвитку стану нації, то культура без символічного Батька - культура без стабільного уявлення про межу, закон, порядок, відповідальність, можна припустити, що це є одним з чинником створення як альтернативних систем дублювання державних функцій, так і взагалі амбівалентним ставленням до влади (ідеалізація/знецінення), поколінь з непевною ідентичністю (гендерною, національною, емоційною), з труднощами в побудові довготривалих стосунків — і в родині, і в державі.

У книзі Жан-П’єра Вінтера "Майбутнє батька: переосмислення його ролі?" розглядається проблема ослаблення ролі батька в сучасному світі. Його ідеї є актуальними для українського суспільства, яке через тривалу історичну травматизацію втратило чітке уявлення про емоційно

присутнього батька. "Майбутнє батька — це не повернення до патріархату, а створення нового образу чоловіка: присутнього, відкритого до емоцій, але здатного підтримати і дати напрямок." (Winter, 2011).

У традиційній українській родині, де емоційна близькість між батьком і дитиною часто була замінена суворістю або відсутністю, саме ця символічна функція не виконувалась. На місці відсутнього батька зростали і зростають хибна уява, тривога або ідеалізація і навіть коли роль батька частково компенсована, то дитина виростає з тінню, а не зі світлом, що призводить до проблем у дорослому житті: невміння будувати кордони, труднощі з автономією, страх близькості. Це надзвичайно влучно описує психологічний стан багатьох жінок з неповних родин, які прагнуть близькості, але не мають досвіду емоційно здорового зв'язку з чоловічою фігурою. Психологічна підтримка у такому випадку повинна включати роботу з "фантомним батьком", коли образом, який потрібно усвідомити, переосмислити і трансформувати.

Таким чином, ідеї Жан-П'єра Вінтера додають вектор розвитку до українського досвіду і підкреслюють важливість не тільки особистої терапії, але й культурної трансформації образу батька як активної, чутливої та підтримуючої фігури.

Ще одна робота італійського психоаналітика Луїджі Зойя «*Батько: Історичний, психологічний і культурний аналіз*» є надзвичайно цінним джерелом для нашого дослідження (L.Zoja, 2000). Вона досліджує трансформацію ролі батька в західній культурі, особливо в контексті її занепаду в сучасному суспільстві. Він зазначає, що революції та війни сприяли руйнуванню традиційної батьківської ролі, замінюючи її на інші форми влади або її відсутність: «Історія змогла обмежити лише надмірності батьківства, але не надмірності маскулінності» (Zoja, 2000).

Зоя підкреслює, що батьківство не є біологічною даністю, а повністю культурною конструкцією, яка формується через ритуали та соціальні практики. Він вважає, що сучасне суспільство втратило ці ритуали, що призвело до кризи батьківської ролі: «Батьківство є психологічним і культурним явищем, і, на відміну від материнства, фізичне народження його не гарантує» (Zoja, 2000). Це твердження підкреслює, що роль батька вимагає свідомого та добровільного прийняття та активної участі у вихованні дітей. У контексті українського суспільства, де традиційно батько часто був відсутній через історичні обставини, це призводить до ситуації, коли навіть фізично присутній батько може бути емоційно відсутнім, що критично впливає на формування самої ідеї прив'язаності та здатність будувати саме зрілі стосунки. Зоя досліджує, як фігура батька змінювалася в західному суспільстві, особливо під впливом індустріалізації, урбанізації та змін у сімейних структурах. Він зазначає, що сучасні медіа часто зображують батьків як комічних або некомпетентних персонажів, що підсилює проблему відсутності позитивних моделей батьківства і ці зміни в зображенні батьківства в медіа відображають глибші культурні трансформації, які впливають на сприйняття та роль батька в суспільстві. У порівнянні з українським контекстом, де історичні обставини призвели до фізичної та емоційної відсутності батьків, західне суспільство стикається з проблемою символічної відсутності батька, що проявляється через зміну культурних уявлень та очікувань щодо батьківської ролі. Зоя вважає, що сучасне суспільство має можливість переосмислити та відродити батьківську роль, адаптуючи її до нових соціокультурних умов, він зазначає, що сучасні батьки можуть і повинні брати активну участь у вихованні дітей, не обмежуючись традиційними патріархальними моделями. Зоя підкреслює важливість поєднання

емоційної близькості з дитиною та здатності встановлювати межі, що сприяє формуванню здорової особистості у дітей.

Як ми вже зазначали фігура батька — не лише елемент родинної структури, а й архетипічна фігура, яка репрезентує закон, межу, ідентичність, порівняємо цей досвід в різних культурах, бо батьківство реалізується по-різному: від гіперпатріархальних моделей до майже повної емоційної відстороненості, тож розглянемо роль батька через порівняльний аналіз в Польщі, Туреччині, ОАЕ, Японії т з особливою увагою до соціокультурного впливу, релігійних традицій, та традиції емоційної залученості, що формують психологію соціуму.

Польща нас цікавить, як наш найближчий сусід, який ще досі поділяє з нами віру в гуманістичні ідеали людства. Польща уникнула масового викорінення сімейного устрою, характерного для СРСР (розкуркулення, депортації, “рівність” статей через примусову працю), в Польщі батько зберігає авторитетну роль, що підкріплена католицькою традицією. Після падіння комунізму польське суспільство орієнтується на модель залученого, відповідального батька, який водночас є партнером у вихованні й духовним орієнтиром для дитини. Безперервна релігійна присутність Католицької Церкви (на відміну від перерваної радянським союзом православної традиції) формує ідеал "сім'ї як малої церкви", де батько — священик у домі. Після 1989 року польське суспільство активно переймало західні підходи до батьківства, включаючи участь чоловіків у декретній відпустці та програму «Тато на старт!» (Maciejewska, 2022). В польському розумінні чоловік - “maż i ojciec” (чоловік і батько в єдності), а батьківство для нього, як місія продовження нації та держави.

Турецька модель родини, навіть у відносно секулярному Стамбулі та Анкарі, має в собі чимало культурних шарів, які одночасно переплетені з ісламськими уявленнями, османською спадщиною, патріархальними

нормами та сучасною урбанізацією. Попри секулярну модель, яка закріплена в Конституції, турецька родина несе глибокі відбитки ісламської патріархальної моделі:

- Батько — годувальник, авторитет, господар, але не партнер у вихованні.
- Мати - емоційна дистанція, бо після народження дитини жінка переходить у роль матері, а чоловік шукає емоційну компенсацію поза родиною.

«Жінка після пологів — уже не коханка, а мати» — це не просто анекдотичний погляд, це справжня психосексуальна дилема, яку описували навіть у працях з психоаналізу, зокрема в контексті турецької мачо-культури: чоловік шукає «чисту жінку» як дружину й «пристрасну» — поза шлюбом, бо не може поєднати ці образи в одній жінці. Чоловіча багатопартнерськість не лише культурно толерується, а й часто є частиною неписаного «дорослішання» та архаїчного оновлення себе під час зв'язку з молодшою за себе жінкою, а її роль — терпіти, жертвувати, берегти "честь дому", контакт з дитиною мінімізується на рівні емоцій, бо вона сама емоційно покалічена. У деяких традиційних турецьких родинах жінка після народження дитини не отримує підтримки, вона змушена пережити фізичну і психічну ізоляцію. Відомі випадки, коли материнська депресія не діагностується, а дитина страждає через брак турботи або емоційної присутності, бо дитина гіперсконцентрована на матері, про це пишуть у контексті міграційних досліджень, коли жінки з Туреччини переїзять до Європи (Ertem, 2001). Ми можемо припустити, як саме почуває себе дитина в такій родині отримуючи подвійне послання - страх та невизначеність перед чоловічим авторитетом та нездатність до глибокої прив'язаності через холодність матері. Дитина не має здорової емоційної

прив'язаності ні до одного з батьків, вона заручник конфлікту архетипів. Це створює внутрішній розрив прив'язаності, тобто у психоаналітичному сенсі дитина не отримує об'єкта, з яким може ідентифікуватися (ні "теплої матері", ні "надійного батька"), а це призводить до амбівалентної тривоги, гіперсексуальності або пуританству в підлітковому віці, фіксації на образі матері/батька у партнерських відносинах. Саме ж для доньки можливими наслідками зростання в такій родині є ідеалізації матері, як єдиної дозволеної близької фігури, але одночасно призводить до розчарування і гніву на неї, який не можна виразити, часто в підлітковому віці дівчата перестають дбати про особисту гігієну, чистий одяг, прикрашати себе, щоб вбити в собі цю спільну з матір'ю жіночість. Відсторонений або зниклий батько не лише не формує авторитет у доньки, а відкриває гештальт страху і недовіри до чоловічого світу (Delaney, 1991).

Турецька і українська моделі мають спільну дитячу самотність, але в Туреччині травма формується через надмірну структуру і владу, а в Україні травма виникає через відсутність захисту і втрату чоловічої лінії. У нашій культурі батько не просто відсутній — його не пам'ятають, не викликають, не чекають, а в Туреччині — він є, але не дивиться, не чує, не торкається.

Соціальні ініціативи в Туреччині (AÇEV, 2021) поступово намагаються змінити цю модель, просуваючи ідеї активного батьківства.

Арабські Емірати ми можемо визначити, як приклад традиційної патріархальної моделі в ісламській країні, але яка орієнтується в процесах державотворення та економіки на Великобританію, тобто впроваджує і нові моделі, які несуть в собі елементи Західної аксіології та уявлень. Батько лишається строгим авторитетом, на якому тримається честь

родини, проте сучасні ініціативи (особливо в освіті) заохочують до більшої участі батька у вихованні дітей (El Sheikh, 2019).

Умовний Схід теж не одностайний в питанні ролі та взаємодії з батьком в родині. У традиційній японській культурі мати є основним джерелом турботи, виховання та емпатії, а емоційна стриманість батька вважається ознакою гідності й виховання, батько часто ототожнюється з "salaryman" — годувальником, відсутнім, що повертається пізно ввечері, зрозуміло, що це наслідки конфуціанської системи, яка передбачає ієрархію й дистанцію. Сини, навіть на похороні власного батька, можуть вперше заплакати, тобто проявити до нього емоції, але така поведінка вважається недоречною згідно з нормами соціального стримування (gaman) та внутрішньої стійкості (shikata ga nai), не дозволити собі сліз — не тому, що не сумують, а тому що культура вимагає «тримати обличчя». Біль проживається внутрішньо, без демонстрації. Плакати прилюдно — значить порушити правило самоконтролю й нав'язати свої почуття іншим. Це стосується і родинних стосунків: японський батько часто емоційно відсторонений, але це не означає байдужості, просто почуття тут не прийнято вербалізувати або тілесно виражати (Ishii-Kuntz, 2019).

Однак у 1990-х–2000-х почали з'являтися дослідження, що вказують на негативні наслідки емоційної відстороненості батька, яка призводить до погіршення психоемоційної адаптації у хлопців (особливо в період підліткових криз), соціальна ізоляція, зниження стресостійкості, ріст числа хікікоморі (молодих чоловіків, які повністю самоізолюються від соціуму), непрожитий батьківський комплекс, який ускладнює ідентифікацію з чоловічою роллю (Greene & Ishikuma, 1993). Згідно з дослідженням психолога Тошинорі Ішикума, відсутність батьківської

емоційної підтримки корелює з проблемами формування самооцінки у підлітків.

Зараз в Японії активно дискутується концепт "iku-men" — чоловіка, який активно бере участь у вихованні дітей (від *ikuji* — виховання, і *men* — чоловік). Держава заохочує батьків йти в декретну відпустку, відомі психологи, як Масару Ібука, пишуть про важливість ранньої батьківської участі (Ібука, 2021), у молодому поколінні японців зростає запит на емоційно включеного батька — не просто "годівника", а менторську, присутню фігуру. Але є культурний спротив і деякі чоловіки досі вважають традиційну емоційність «нечоловічою».

Підсумовуючи вищесказане і визначивши, що в умовах модерності роль батька переживає глибоку трансформацію, а традиційні патріархальні й релігійні інститути, що століттями підтримували батьківську фігуру як носія сакрального статусу — посередника між світом і родиною, між Богом і дитиною зруйновано, ми бачимо, що нова, міська, секуляризована культура ще не сформувала узгодженого образу урбаністичного батька. Після розпаду архаїчного символічного порядку ми маємо емоційно або фізично відсутнього батька, або батька як «фінансову функцію», або просто ще одного дорослого в домі, роль якого культурно не артикульована. У сільських громадах сакральні ролі батька зникають разом із зникненням ритуалу, а в місті не створено нових.

Тому постає виклик: якими змістами можна наповнити образ урбаністичного батька в контексті європейської модерності, де релігія втратила свою визначальну роль, а соціальні норми є гнучкими?

Сучасний батько може стати ініціатором автономії, тобто тим, хто допомагає дитині вирватися з симбіотичного союзу з матір'ю, надає дозвіл на індивідуальність і приймає інакшість. Його завдання — не захистити від світу, а познайомити з ним, дати досвід ризику, помилці,

пошуку і відповідальності, також він може виконувати функцію етичного посередника орієнтуючи дитину в складному інформаційному полі, допомагаючи розрізняти маніпуляції, не втрачати етичний компас у ситуаціях тиску, пропаганди, насильства чи брехні.

У батькові має з'явитися нова іпостась, яка на нашу думку може замінити контролюючого патріарха, на зовнішнього свідка цілісності дитини, того, хто бачить, приймає, визнає суб'єктність іншого, не вимагаючи злиття. Якщо мати символізує тепло, то батько — це світло: він не емоційне злиття, а дозвіл на відділення. Такий батько — носій зрілої мужності: не мачо й не деспот, а людина, здатна витримати біль, показати приклад відповідальності без агресії, бути відкритою до власних емоцій і водночас не втратити опору. Його сила та підтримка в тому, щоб показати, що може бути інакше, тобто емоційно стабільно, витримано, гідно. У добу, коли діти не мають чіткої уяви про те, куди йти, хто вони, ким бути, то саме батько може стати тим першим гуру, хто допоможе не втратити здатність мислити, ставити питання, бачити ширше, шукати сенс.

Водночас для родини та суспільства в цілому важливо враховувати цінності, на які має спиратися нова батьківська роль, бо якщо критерій щастя в суспільстві — лише гроші або соціальний успіх, то батько мимоволі навчатиме лише прагматизму, виживанню, гонитві за статусом. Проте служіння гуманістичним ідеалам людства полягає не лише в добробуті, а у формуванні повноцінної особистості: вільної, етично зрілої, здатної до емпатії, відповідальності, творчості. Тож функція сучасного батька полягає також у тому, щоби передати дитині цінності свободи без анархії, відповідальності без провини, гідності без гордині, гуманізму без наївності. Він має бути носієм не просто культури, а аксіології: системи координат, у якій людське життя має безумовну

цінність, у якій справедливість і служіння вищому не вимагають жертвності, а вкорінені в усвідомлену відповідальність традицією.

Таким чином, урбаністичний батько ще тільки народжується, але якщо йому вдасться стати носієм внутрішнього стрижня, символічного провідника, етичного авторитету, не вдаючись до агресії чи контролю, то він стане справжнім батьком нової доби, не відтворенням традиційного архетипу, а живим орієнтиром для людини в добу фрагментації та симулякрів. І саме з такої ролі постане можливість глибокого зв'язку з дитиною не через жертву, а через цілісну присутність.

До соціальної та інституційної підтримки повернення ролі батька в родину мають бути залучені психологи: працюють із родинними сценаріями, формують усвідомлення внутрішніх шаблонів у виборі партнера, соціальні працівники: визначають сім'ї з групи ризику та спрямовують жінок на програми підтримки, педагоги: створюють у класі безпечне середовище, де дитина з неповної родини не відчуває стигматизації, викладають за освітніми державними програмами-тренінгами (на кшталт Програма «ТатоHub» від Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), що створена для підтримки татусів у їхній батьківській ролі), залучає чоловіків до дитячих садків, шкіл, наприклад, як менторів, тренерів, наставників — це змінює уявлення дітей про роль чоловіка. Україна потребує нових моделей батьківства, у яких чоловік не зникає з родини, а навпаки розвиває навички емоційного реагування, відповідальності та присутності. Це може реалізовуватись через менторські програми, освітні кампанії, культурні проекти.

3.2. Психологічна підтримка жінок із досвідом емоційної чи фізичної відсутності батька

Психологічна допомога жінкам, які зростали без батька або з емоційно відстороненим батьком, вимагає особливої чутливості до соціокультурного контексту, розуміння багатогранного досвіду втрати та втрати моделі, а також розуміння механізмів прив'язаності й міжособистісної тривожності. З огляду на результати емпіричної частини дослідження, можна сформулювати низку практичних підходів і рекомендацій, спрямованих на підтримку жінок у терапевтичному процесі.

Перше, що має зробити психолог, — це допомогти клієнтці побачити, що її досвід — не індивідуальна патологія, а культурна норма, зумовлена історично. В українському суспільстві модель «відсутнього батька» не є винятком, а радше повторюваною міжпоколінневою схемою: війни, репресії, міграція, трудова еміграція, нестабільність. Це дозволяє зняти з жінки відчуття провини чи меншовартості, пов'язане з її досвідом родини. Терапія має враховувати не лише травму втрати, а й травму відсутності моделі — це два різні феномени.

Незважаючи на широку систему підтримки ветеранів, виявлено, що психологічна допомога родинам — зокрема жінкам, які залишаються з дітьми після втрати партнера чи в умовах його психологічної відсутності — не є окремим фокусом більшості державних програм. Це відкриває простір для розробки цільових психотерапевтичних інтервенцій.

Психологам рекомендується розробляти індивідуальні програми підтримки для жінок, які втратили чоловіків унаслідок військових дій. Враховуючи існуючі державні ініціативи, такі як «Інститут помічника ветерана», доцільно інтегрувати психологічні послуги для членів родин ветеранів у загальні програми реабілітації (Кабінет Міністрів України,

2024). Це дозволить забезпечити комплексний підхід до підтримки родин, сприяючи їхній соціальній адаптації та психологічному благополуччю.

Як засвідчують результати дослідження, основним механізмом впливу батьківської відсутності є підвищена тривожність у стосунках — не уникнення, а саме страх втрати, нестабільності, зради. Це не свідчить про неспроможність жінки будувати близькість, а навпаки — про її глибоку потребу у ній.

Якщо терапевтична мета - сформувати внутрішнє почуття безпеки у стосунках, то для цього ефективними будуть:

- емоційно-фокусована терапія (Сьюзан Джонсон),
- майндфулнес та тілесно орієнтовані техніки за П. Левіном,
- терапевтичне пережиття травматичного досвіду — імагінативна рескрипція в рамках схема-терапії (Arntz & Jacob, 2012).

Жінки часто мають або ідеалізований образ батька (який не відповідає реальності), або глибоке почуття покинутості. У фокусі роботи має бути створення реалістичного образу батьківської фігури. Для цього можна застосовувати:

- нарративну терапію,
- техніки «порожнього стільця» в гештальт-підході,
- арт-терапію (малюнок мого батька, образ турботи).

Корисними також будуть приклади з літератури та монографій, які мають глибоке аналітичне підґрунтя. У романі Теннессі Вільямса «Трамвай Бажання» головна героїня стикається з глибокою фрагментацією ідентичності, що частково зумовлена нестачею стабільної батьківської фігури (Williams, 2015). Це може бути метафорою для роботи з травмою втраченого зв'язку. У «Мама і сенс життя» Ірвіна

Ялома представлена концепція терапевта як «другого батька», що дає клієнту досвід безумовного прийняття, якого він був позбавлений в дитинстві (Yalom, 2001). У сучасній праці Енн Вейр «Broken Bonds» (Weir, 2017) узагальнено клінічний досвід роботи з жінками, що зростали без батька. Її описи стратегій подолання почуття покинутості можуть бути адаптовані у практичні психотерапевтичні протоколи. Український контекст блискуче описано у прозі Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу», де героїня проживає досвід відсутності фігури підтримки як приватну та національну травму водночас (Забужко, 2006). Цей текст може бути джерелом для феноменологічного осмислення теми «відсутнього батька в культурі»

Психотерапевт може обговорювати ці історії, як метафоричні ресурси для переінтерпретації досвіду втрати.

Як показало дослідження, жінки часто беруть на себе всі функції — і материнські, і чоловічі, і професійні. Це виснажує і водночас викликає приховану злість. Необхідно працювати з:

- синдромом гіперфункціональної жінки (overfunctioning),
- дозволом на слабкість і прийом турботи,
- моделюванням нових рольових установок: партнерство, емоційна підтримка, розподіл відповідальності.

У третьому розділі нашої роботи йдеться про ключову метафору: держава, як і батько, часто відсутня або не виконує функцію захисту. Це можна обговорювати через феноменологічну призму: як ця недовіра до держави дублює недовіру до партнерів? Як вона формує очікування катастрофи?

У жінок, які виростили без батька, часто спостерігається латентний сором за свою потребу в любові, у відчутті цінності себе. Вони ніби

кажуть: «Я не заслуговую підтримки, бо з дитинства навчена обходитися сама». Робота має включати:

- compassion focused therapy (Gilbert, 2010),
- підтримку жіночої гідності через тілесні практики,
- відновлення самоцінності: «Я не функція. Я людина».

Фразами та напрямками для жінок, що дають сенс можуть бути подібні до таких, що сприяють осмисленню досвіду:

• Ваша тривожність не свідчить про слабкість, вона є відлунням досвіду, де любов була умовною або ризикованою.

• Якщо ви шукаєте надмірної близькості — це не «погано». Просто ви хочете безпеки. Навчіться створювати її спочатку в собі.

• Турбота про себе — не егоїзм. Це доросла форма любові.

• Знайдіть або створіть спільноту, де є підтримка: групи для жінок, психотерапія, освітні простори.

• Не бійтеся переосмислювати свою історію. Ви не приречені її повторювати. Ви — той, хто її переписує.

Особливої уваги в практиці психологічної допомоги потребує питання статі терапевта, зокрема доцільності участі чоловіка-психотерапевта у роботі з жінками, які не мали досвіду позитивної чоловічої фігури в дитинстві. Цей аспект не є суто технічним — він має глибокий символічний, емоційний та трансформаційний потенціал.

У випадках, коли батько був відсутнім або емоційно недоступним, жінка може не мати досвіду безпечного і підтримуючого чоловічого контакту, що зумовлює амбівалентне ставлення до чоловіків у дорослому житті — від ідеалізації до страху, від потреби до уникнення. Психотерапія з чоловіком може в такому випадку стати коригуючим емоційним досвідом (Alexander & French, 1946): новим типом стосунків,

де чоловік не порушує меж, не оцінює і не зникає, а є стабільним, чуйним і уважним до емоційних сигналів клієнтки.

Згідно з дослідженнями (Vater, 2019), для жінок з досвідом відсутності батька та емоційного занедбання, терапевтичний контакт із чоловіком може допомогти переосмислити уявлення про чоловічу фігуру як таку, що може бути надійною, присутньою, неагресивною. Це відкриває можливість до трансформації тривожного стилю прив'язаності, де страх втрати поступається поступовому відчуттю внутрішньої безпеки. Сьюзан Шварц (Шварц, 2022) також вказує на репаративну функцію терапевта-чоловіка, коли жінка вперше у житті зустрічає чоловіка, який не знецінює її потреби у підтримці й не використовує її вразливість.

Водночас, такий процес потребує високого рівня усвідомлення з боку терапевта. Якщо не враховано контрпереносу або не витримано безпечних меж, можливе травматичне повторення досвіду покинутості або емоційної недосяжності. У деяких випадках може бути доцільним спершу провести стабілізуючу терапію з жінкою-психотерапевткою, а вже потім — у разі потреби — працювати з чоловіком.

Таким чином, присутність чоловіка-терапевта у терапії жінки, яка не мала позитивного досвіду взаємодії з батьком, може бути не лише допустимою, а й глибоко трансформаційною — за умови безпечного терапевтичного альянсу, етичної зрілості фахівця та його готовності працювати з проекціями клієнтки.

Україна — країна, де втрачено Закон як фігуру батьківської межі. Але саме тому ми здатні творити нові способи любові, підтримки, нові союзи, що не ґрунтуються на авторитеті, а на виборі. Відсутність батька — це не лише рана. Це й простір для нової етики. Як пише Жан-П'єр

Вінтер, «майбутнє батька — не в його силі, а в його присутності, яка дає змогу бути іншим» (Winter, 2011).

Психотерапія тут має стати не просто місцем лікування болю, а місцем віднайдення нового сенсу, нового образу любові — зрілої, вільної, такої, що не боїться бути безумовною.

Тож найважливіша робота — це повернути жінці внутрішній дозвіл бути у стосунках не через страждання, а через вибір, не через втрату, а через прийняття, не як доньці без батька, а як жінці, яка створює нову історію — для себе, для інших, і, можливо, для майбутнього покоління.

Висновки до третього розділу

Комплексна підтримка жінок, які зростали без батька, передбачає не лише корекцію особистісних установок, а й трансформацію соціокультурного середовища. Жінки мають отримати можливість не просто адаптуватися до емоційної дистанції, а формувати рівноправні партнерські стосунки з глибоким емоційним включенням. Повернення батькової ролі в родині можливе лише тоді, коли суспільство визнає цінність емоційного батьківства поряд із матеріальним.

Але постає питання: якщо батько зник із культури, і ми вже адаптувалися до цієї втрати, то чи потрібно і кому його повертати? А якщо потрібно, то яким? Можливо, не слід ідеалізувати минуле і намагатися відновити архаїчні патріархальні моделі. Йдеться не про відродження влади, а про відновлення функції. Психологічно і культурно нам потрібен батько як фігура, що дозволяє відчувати себе в безпеці й при цьому зберегти автономію. Як той, хто не домінує, а присутній. Не вимагає підкорення, а надає опору.

Що ж робити жінкам, які вирости без батька або з батьком емоційно недоступним? Наше дослідження не лише виявило симптоми, такі як підвищена тривожність, емоційна вразливість, напруга у стосунках, але й дало надію. Адже, попри все, рівень задоволеності стосунками в більшості жінок високий. Це означає, що життя вчить нас створювати нові внутрішні опори, але щоб цей процес не був хаотичним, ми можемо запропонувати жінкам кілька дороговказів.

По-перше, важливо дозволити собі не бути сильною завжди. Визнати потребу в підтримці, в опорі, в любові не як слабкість, а як людську умову.

По-друге, важливо усвідомити, що навіть якщо батька не було емоційно чи фізично — це не є вироком. Можна створити внутрішню фігуру підтримки, власну дорослу частину, що стане тим голосом, який дозволяє собі бути, жити, помилятися й бути коханою.

По-третє, варто шукати форми партнерства, де не доводиться брати на себе роль матері й батька для партнера, а бути з ним у діалозі, але не в змаганні, а в співтворенні.

І, нарешті, ми маємо почати говорити з чоловіками, щоб не звинувачувати, а запрошувати. Бути батьком — це не подвиг, а природна функція і якщо вона відновиться, то жінки зможуть дихати вільніше, нести менше і любити більше. Бо мова починається з того, хто нас називає, а якщо батька немає в мовленні, в культурі, в структурі, то його можна назвати і ми вважаємо, що можливо, це вже буде початок повернення.

ВИСНОВКИ

В роботі було проаналізовано вплив відсутності батька на емоційний, соціальний і психологічний розвиток доньки, ми побачили, як саме батьківське виховання та присутність в дитинстві жінки впливає на її життя та вибори в подальшому, дослідили взаємозв'язок відсутності батька та задоволеність жінки партнерськими стосунками. Дослідження впливу відсутності батька є наразі актуальним для нашого суспільства, бо російсько-українська війна має глибокий вплив на дітей, які зазнали втрати батька або тимчасової розлуки через те, що батько перебуває на фронті.

Згідно з завданнями дослідження ми провели теоретичний аналіз наукових джерел та літератури щодо зазначеної теми дослідження та з'ясували, що рівень дослідженості нашої теми не є достатньо глибоким, тому що недоторканість батька на культурному та психологічному рівнях робила його вплив безсвідомим. Західна культура в цілому схильна недооцінювати необхідність активної участі батька в житті доньки з самого народження, бо історично батько сприймався передусім як забезпечувач, а не як емоційний учасник виховання; моделі батьківства тривалий час формувалися навколо авторитету й дисципліни, а не близькості й турботи; до того ж, жіноче виховання розглядалося як "сфера матері", що нібито не потребує чоловічого втручання.

Ми провели емпіричне дослідження за допомогою застосування надійних та валідних методик, що відповідають меті дослідження. Аналіз дослідження ми робили в групі з 278 жінок, з них 137 осіб зростали без батька, 141 особа проживала з батьком у родині до повноліття.

Показники свідчать про загальний рівень задоволеності стосунками у відносинах в контрольній та експериментальній групах, тому ми вважаємо, що наша **гіпотеза**, що була висунута на початку дослідження,

що жінки, які виросли без батька, демонструватимуть більшу емоційну вразливість, тривогу, страх перед прив'язаністю або навпаки – схильність до пошуку ідеалізованого партнера, що впливатиме на якість оцінки їхніх партнерських відносин, а також можуть мати нижчий рівень задоволеності такими стосунками не підтверджується.

Важливим відкриттям дослідження стало те, що навіть за наявності батька у родині, його емоційна відсутність призводить до аналогічних показників, як і повна відсутність. У вибірці жінок, які росли з батьком, і тих, хто його не мав, виявлено майже однаковий рівень задоволеності партнерськими стосунками, однак рівень тривожної прив'язаності є підвищеним у жінок, які виросли без батька, що свідчить про глибоку потребу в емоційному контакті, яка не була задоволена в дитинстві і таким чином було встановлено, що в українському контексті класична теорія прив'язаності потребує переосмислення. Цей механізм впливу через досвід нестабільності, емоційної незахищеності, очікування втрати — є ключовим у формуванні моделі стосунків у дорослому віці. Саме *тривожність у прив'язаності* є тим фактором, який негативно корелює із задоволеністю стосунками. Жінки прагнуть близькості, але бояться її втратити, і це впливає на якість взаємодії з партнером.

Історико-культурна перспектива поглибила розуміння цього явища. Втрата фігури батька — не лише особистісна, але й колективна. Через багатовікові воєнні катастрофи, репресії, Голодомор, депортації, еміграцію, індустріалізацію, чоловіки в українській родині часто були відсутні фізично чи емоційно, а внаслідок цього, фігура батька як носія Закону, стабільності, символічного порядку, була втрачена.

Це породжує глибші наслідки: інфантильну любов-ненависть до влади, слабку довіру до Закону як принципу, розрив між публічним і

приватним. Державні інститути дублюються неформальними структурами, що компенсують втрату батьківського символу, тому звідси і схильність до корупційних практик, які стають системною альтернативою прозорому порядку, влада сприймається не як «функція», а як емоційний об'єкт: або люблять/ненавидять, або прагнуть обійти.

Водночас результати дослідження вказують на велику адаптивність українських жінок, бо їхня здатність зберігати задоволення стосунками попри відсутність батьківської фігури вказує на те, що роль компенсаторів можуть відігравати інші соціальні фактори: високий рівень освіти, професійна реалізація, підтримка з боку матері чи інших значущих дорослих.

В рекомендації для жінок та усвідомленнях в роботі з психологом, ми вважаємо терапевтичним зазначити, що емоційна тривожність і прагнення до надмірної близькості можуть бути наслідком неособистої вади, а досвіду дитячої прив'язаності, як нормальної реакції на відсутність емоційної опори в дитинстві. Тому шукати підтримку можна не лише в партнері, а й у колі довіри: психотерапія, групи підтримки, жіночі кола, бо важливо дати собі дозвіл на те, щоб не бути «вічно сильною» — відпустити образ матері, яка має витримати все. У партнерських стосунках вчитись бачити й вимагати не лише фінансову присутність чоловіка, а й емоційну, навчитись встановлювати кордони з тими, хто відтворює модель емоційної відстороненості, і вчитись самостійно створювати безпечні прив'язаності.

У подальших дослідженнях в цій темі варто звертати увагу не лише на фізичну відсутність батька, а й на його емоційну відстороненість, яка є не менш в перспективі є не менш. Особливої цінності набувають якісні методи: наративні інтерв'ю, феноменологічні описи переживань, які дозволяють побачити не лише зовнішню динаміку стосунків, а й

внутрішню мотивацію доньки (дитини), яка ці стосунки втратила чи ніколи не мала. Доцільним для майбутніх дослідників є також розширення вибірки, включення жінок різного віку, освітнього та соціального рівнів, щоб глибше охопити багатовимірність цього досвіду.

Загалом, дослідження засвідчує феномен батьківської відсутності в Україні не лише, як психологічну проблему окремої людини, а культурну травму, яка тягнеться поколіннями, вплітається в уявлення про родину, про любов, про довіру і один з шляхів до її подолання у поступовому поверненні фігури батька не тільки в родину, а й у символічний простір відносно нової урбаністичної постмодерної культури.

Водночас, поки ми тільки починаємо цей довгий шлях повернення, то не менш важливою є підтримка тієї, хто щодня тримає цей простір без батька - матері. Психологічна реальність сучасної української жінки — це подвійний тягар: емоційний, побутовий, соціальний і без системної підтримки, без визнання цієї ноші, без щирої солідарності, будь-яка розмова про відновлення фігури батька залишатиметься лише символічною, бо материнська функція не може більше залишатися "самозрозумілою": вона потребує уваги, турботи, психологічного ресурсу. Лише тоді з'явиться простір для справжнього повернення без заміщення, без боротьби, а партнерства й спільної присутності в житті дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. АҶЕВ. (2021). *Involved Fatherhood and Its Determinants in Turkey*. <https://ecdpeace.org/work-content/involved-fatherhood-and-its-determinants-turkey-acev>.
2. Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
3. Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709–716. en.wikipedia.org
4. Arntz, A., & Jacob, G. (2012). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.
5. Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244.
6. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York, NY: Basic Books.
7. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York, NY: Basic Books.
8. Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York, NY: Basic Books.
9. Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. New York, NY: Basic Books.
10. Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measures of adult romantic attachment. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46–76). New York, NY: Guilford Press.

11. Delaney, C. (1991). *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. University of California Press.
12. El Sheikh, A. (2019). *Arab Father Involvement in the UAE*. *Journal of Family Psychology*. <https://doi.org/10.1037/fam0000531>.
13. Ertem, I.O., et al. (2001). *Mothers' depression and child behavior problems at 24 months*. *Pediatrics*, 108(4)
14. Fraley, R. C., Heffernan, M. E., Vicary, A. M., & Brumbaugh, C. C. (2011). The Experiences in Close Relationships–Relationship Structures Questionnaire: A method for assessing attachment orientations across relationships. *Psychological Assessment*, 23(3), 615–625.
15. Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4), 679–700.
16. Fromm, E. (1941). *Escape from freedom*. New York, NY: Farrar & Rinehart.
17. Greene, A. L., & Ishikuma, T. (1993). *A cross-cultural comparison of attachment and emotional development in Japanese and American children*. Tokyo University Press.
18. Gilbert, P. (2010). *The compassionate mind: A new approach to life's challenges*. London, UK: Constable. [Библиотека Университета Гента](#)
19. Gottman, J. M., & Silver, N. (1999). *The seven principles for making marriage work*. New York, NY: Crown Publishers.
20. Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (2002). A two-factor model for predicting when a couple will divorce: Exploratory analyses using 14-year longitudinal data. *Journal of Family Process*, 41(1), 83–96. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.40102000083.x>

21. Hill, C. E., & O'Brien, K. M. (1999). *Helping skills: Facilitating exploration, insight, and action*. Washington, DC: American Psychological Association.
22. Hill, C. E. (2004). *Dream work in therapy: Facilitating exploration, insight, and action*. Washington, DC: American Psychological Association.
23. Hollis, J. (2005). *Tracking the gods: The place of myth in modern life*. Inner City Books.
24. Husserl, E. (1970). *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology: An introduction to phenomenological philosophy* (D. Carr, Trans.). Evanston, IL: Northwestern University Press. (Original work published 1936).
25. Ishii-Kuntz, M. (2019). Fathering in Japan: Work, Family, and Masculinity. *Contemporary Japan*, 31(1), 1–15.
26. Lacan, J. (2006). The Name-of-the-Father. In B. Fink (Ed. & Trans.), *Écrits: The first complete edition in English* (pp. 230–239). New York, NY: W. W. Norton & Company.
27. Maciejewska, B. (2022). Fatherhood in Polish Catholic Tradition. *Journal of Family Studies*. <https://doi.org/10.1080/13229400.2022.2062145>
28. Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95–124). Norwood, NJ: Ablex.
29. Martin, J., & Ashby, J. (2004). Perfectionism and fear of intimacy: Implications for relationships. *The Family Journal*, 12(4), 368–374.
30. Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of perception* (D. A. Landes, Trans.). London, UK: Routledge. (Original work published 1945)
31. Myers, D. G. (2002). *Social psychology* (7th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

32. Nielsen, L. (2012). *Father–daughter relationships: Contemporary research and issues*. New York, NY: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203137096>
33. Nielsen, L. (2013). *Between fathers and daughters: Enriching and rebuilding your adult relationship*. New York, NY: Routledge.
34. Perelberg, R. (Ed.). (2018). *The psychic bisexuality: A British-French dialogue*. London, UK: Routledge.
35. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
36. Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A study of a science* (Vol. 3, pp. 184–256). New York, NY: McGraw-Hill.
37. Rogers, C. R. (1980). *A way of being*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
38. Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A., & Collins, W. A. (2005). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. New York, NY: Guilford Press.
39. Ugrešić, D. (1998). *The museum of unconditional surrender* (C. Hawkesworth, Trans.). New York, NY: New Directions Publishing.
40. Volkan, V.D. (1988). *Turks and Greeks: Neighbors in Conflict*.
41. Winnicott, D. W. (1995). Ego distortion in terms of true and false self. In *The maturational process and the facilitating environment* (pp. 140–152). London, UK: Karnac Books.
42. Winter, J.-P. (2011). *L'avenir du père: Réinventer sa place?* Paris, France: Albin Michel.
43. Weir, A. (2017). *Broken bonds: The existential crisis of fatherlessness*. Resource Publications.

44. Yalom, I. D. (2001). *Momma and the Meaning of Life: Tales of Psychotherapy*. Harper Perennial.
45. Zoja, L. (2000). *Il gesto di Ettore: Preistoria, storia, attualità del padre*. Torino, Italy: Bollati Boringhieri.
46. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95–124). Norwood, NJ: Ablex.
47. Айві, А. (1998). *Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультивання*. Київ.
48. Альошина, Ю. Є. (1995). *Задоволеність шлюбом і міжособистісне сприйняття в подружніх парах із різним стажем сімейного життя: Автореф. дис. канд. психол. наук*. 250 с.
49. Альошина, Ю. Є., Гозман, Л. Я., & Дубровська, Є. М. (1997). *Соціально-психологічні методи дослідження подружніх відносин: Спецпрактикум із соціальної психології*. 120 с.
50. Анєнкова, І. П., Байдан, М. А., & Русова, В. М. (2018). *Психологічне консультивання: навчальний посібник*. Київ: Каравела.
51. Антонова-Турченко, О. Г. (2020). *Від конфлікту до взаєморозуміння*. Київ: Інститут психології.
52. Барінова, Н. В. (2006). *Психологічні особливості відношення батька як чинник формування статеворольової «Я»-концепції у дівчат-підлітків: дис. канд. психол. н*. Харків.
53. Боулбі, Д. (1982). Прив'язаність і втрата: ретроспектива і перспектива. *Американський журнал ортопсихіатрії*, 52(4), 664–678. <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1111%2Fj.1939-0025.1982.tb01456.x>
54. Вільямс, Т. (2015). *Трамвай “Бажання”* (пер. О. Андрієвська). Київ: Темпора. (Оригінальна п'єса опублікована 1947 року як *A Streetcar Named Desire*)

55. Власова, О. І., Родіна, Н. В., Целікова, Ю. О., Ворнікова, Л. К., & Тихоненко, Ю. О. (2022). Модифікація, стандартизація та адаптація анкети негативного дитячого досвіду (АСЕ). *Офтальмологічний журнал*, (1), 63–72. <https://doi.org/10.31288/oftalmolzh202216372>
56. Гарковенко, Н. В. (2020). *Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера: Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра*. Херсон: Херсонський державний університет.
57. Главацька, О. Л. (2018). *Основи психологічного консультування особистості: навчальний посібник*. Київ: Каравела.
58. Грабовська, С. Л. (2020). *Психологія примирення*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
59. Грицак, Я. (1996). *Нарис історії України: Формування модерної нації XIX–XX століття*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
60. Джелалі, В. О. (2014). *Психологія вирішення конфліктів: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Харків: Х. К.
61. Джонсон, С. (2023). *Теорія прив'язаності. Емоційно-фокусована терапія для створення гармонійних стосунків*. Київ: Науковий світ.
62. Дорошенко, А. В. (2016). Вплив батьківської сім'ї на формування моделі шлюбу у сучасній молоді. *Юність науки*, с. 69.
63. Драган, Т. С., & Іващенко, А. І. (2022). Образ батька в контексті проблеми самооцінки жінки дорослого віку. *Психологія*, с. 302–312.
64. Журавель, А. (2013). До проблеми подружнього життя: вітчизняний та зарубіжний аспект вивчення. *Психологія*, с. 26–30.
65. Забужко, О. С. (2006). *Польові дослідження з українського сексу*. Київ: Факт.

66. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
67. Ібука, М. (2021). *Після трьох уже пізно* (пер. О. Мельник). Наш формат.
68. Кабінет Міністрів України. (2024). Постанова №512 "Про невідкладні заходи щодо підтримки ветеранів війни, членів їх сімей". <https://zakon.rada.gov.ua/go/512/2024>
69. Казанжи, М., & Вторнікова, Ю. (2022). Опитувальник «Досвід близьких стосунків» (адаптація оригінальної методики). *Наука і освіта*, (4), 65–71. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2022/4_2022/8.pdf
70. Казанська, О. Є. (2025, квітень 12–13). *Взаємозв'язок між задоволеністю партнерськими стосунками та відсутністю батька у жінок. У Київський журнал сучасної психології та психотерапії: Спеціальний випуск – тези науково-практичної конференції «Війна, мир, людина: сучасний погляд та переосмислення»* (с. 40–43). Київ, Україна.
71. Карпенко, З. С. (2001). *Герменевтика психологічної практики*. Київ: РУТА.
72. Кісарчук, З. Г. (2015). Психологічна допомога постраждалим унаслідок травмівних подій: досвід, узагальнення, висновки. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 11(3), 7–20.
73. Коқун, О. М. (2004). *Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія*. Київ: Міленіум.
74. Копець, Л. В. (2008). *Психологія особистості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

75. Кочарян, А. С., & Глущенко, Л. В. (2009). Зв'язок образу батька з образом шлюбного партнера. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*, № 842(41), 160–165.
76. Крайлюк, А. І. (2015). Вибір шлюбного партнера: теоретичні аспекти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (3), 207–215.
77. Крайлюк, А. І. (2015). Особливості впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, (6), 135–139.
78. Кузікова, С. Б. (2008). *Теорія і практика вікової психокорекції*. Суми: ВТД «Університетська книга».
79. Кушніренко, К. О. (2019). Психологічні особливості вибору партнера сучасною молоддю. *Правничий вісник Університету «КРОК»*, (34), 171–177.
80. Ланко, О. А. (2019). *Психологічна майстерність у консультуванні: теорія, практика, поступ: монографія*. Київ: Богданова А. М.
81. Лиманкіна, А. І. (2023). Особливості образу батька у співзалежної особистості. У *The 4th International Scientific and Practical Conference “Scientific Research in the Modern World”* (Toronto, Canada, 9–11 лютого 2023). Toronto: Perfect Publishing.
82. Лісова, В. (2019). Проблема вибору подружнього партнера у психологічному дискурсі. *Психолого-педагогічний факультет*, с. 197–200.
83. Ліщинська, О. А. (1997). *Практикум з індивідуально-психологічного консультування для початківців*. Київ.
84. Магдисюк, Л. І., & Федоренко, Р. П. (2022). *Основи психологічного консультування: навчальний посібник*. Луцьк: Вежа-Друк.

85. Палкін, В. А., & Тарануха, С. В. (2015). Криза сім'ї та проблема відсутності батька у родині: загальне та особливе. *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal*, (4), 43–46.
86. Панок, В., Титаренко, Т., Чепелева, Н., та ін. (2019). *Основи практичної психології: підручник*. Київ: Либідь.
87. Пахоль, Б. Є. (2017). Суб'єктивне та психологічне благополуччя: сучасні і класичні підходи, моделі та чинники. *Український психологічний журнал*, (1), 80–104.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2017_1_9
88. Перель, Е. (2018). *Скок у гречку: переосмислення подружніх зрад*. Київ: BookChef.
89. Пилягіна, Г. Я., Хаустова, О. О., Чабан, О. С., Аймедов, К. В., & Асеева, Ю. О. (Ред.). (2020). *Медична психологія: Підручник для студентів медичних вищих навчальних закладів. Том 1: Загальна медична психологія*. Вінниця: Нова Книга.
90. Погорілов, С. (2022, 22 грудня). Після війни ветерани та їхні родичі складуть 10% населення України – Мінветеранів. *Українська правда*.
<https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/22/7381862/>
91. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. (2009). Харків: Прапор. 521 с.
92. Радчук, В. М. (2014). Механізми вибору шлюбного партнера. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, (2), 232–239.
93. Сатир, В. (2007). *Психотерапія сім'ї*. Київ: ІОІ.
94. Слободян, О. (2016). Образ батька як чинник розвитку уявлень про майбутнього чоловіка в зрілій юності. *Магістр*, (24), 105–108.
95. Солощенко, Д. В. (2001). *Екстрена психологічна допомога. Консультування*. Харків: Торсінг.

96. Стернійчук, М. Ю., & Литвиненко, С. А. (2014). Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності доньки. *Психологія: реальність і перспективи*, (3), 147–149.
97. Столярчук, О. А. (2015). Родинні настанови студентської молоді. *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal*, (1–2), 106–109.
98. Струтинська, Т. (2017). Вплив особистісних рис чоловіка/батька на сімейне виховання. *Освітній простір України*, (10), 173–180.
99. Федоренко, Р. П. (2007). *Психологія молодого сім'ї та сімейна криза: монографія*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки.
100. Федоришин, Г. М. (2006). *Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї*. Івано-Франківськ.
101. Фокаф, О., & Кузьменко, Г. (2022). Дослідження досвіду військових та їхніх партнерок «Батьківство під час війни: що змінюється».
- https://drive.google.com/file/d/1f0KfkL18AJNOn2_iN0ss4pnfoJbnwx2G/view
102. Фрейд, З. (2018). Три нариси з теорії сексуальності. *Психологія і суспільство*, (4), 45–91.
103. Хомич, Г. О., & Ткач, Р. М. (2004). *Основи психологічного консультування: Навчальний посібник*. Київ: МАУП.
104. Чала, Ю. М., & Шахрайчук, А. М. (2018). *Психодіагностика: навчальний посібник*. Харків: НТУ «ХП».
105. Шварц, С. Е. (2022). *Відсутній батько та його вплив на доньку*. Сучасна психологія.
106. Шишова, Т. (2006). Про виховання чоловічого характеру. *Шкільний світ*, (47), 10–11.

107. Щербань, О. П. (2014). *Практика психологічного консультування*. Київ: Право.
108. Юнг, К. Г. (2018 [1936]). Поняття колективного несвідомого. У К. Г. Юнг, *Архетипи і колективне несвідоме* (К. Котюк, Перекл., 2-ге опрац. вид., с. 64–79). Львів: Астролябія.
109. Якименко, О. Ю. (2011). Особистісна ідентичність дівчат, які перебувають на різних етапах психосексуального розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*, (45), 327–332.
110. Ясточкіна, І. (2020). Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 6, 165–170.
111. Яценко, Т. С., Іваненко, Б. Б., Аврамченко, С. М., та ін. (2008). *Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика* (Т. С. Яценко, Ред.). Київ: Вища школа.